

ГОД XII

САКАВІК - КРАСАВІК

№ 83

1·9 6·4

БОЖЫМ ШЛЯХАМ

ДВУМЕСЯЧНЫ ЧАСАПІС БЕЛАРУСКАЕ РЭЛІГІЙНАЕ ДУМКІ

ON GOD'S HIGHWAY

Year XII

March-April

№ 83

1964

MARIAN HOUSE, HOLDEN AVE., LONDON, N. 12

ПАДПІСКА «БОЖЫМ ШЛЯХАМ» НА 1964 г.:
У Задзіночаных Штатах Амэрыкі — 3 даляры,
У Вялікабрытаніі — 18 шылінгаў.
У іншых краінах у суме раўнаважней 18 англ. шыл.

ЧАСАПІС МОЖНА ЗАКАЗЫВАЦЬ:

У Англіі: Rev. J. Hermanovič, Marian House. Holden Ave. London, N. 12. Gt. Britain.

У Задзіночаных Штатах: Mr. Antony Bielenis. 2042 W. St. Paul Ave. Chicago, 47. Ill. U.S.A.; Mr. B. Danilovich. 303 Hovard Str. New Brunswick. New Jersey. U.S.A.; Mr. G. Gosciejew 3416 W. 49-th Str. Cleveland, 2. Ohio. U.S.A.; Mr. Ch. Najdziuk. 833½ N. Coronado Str. Los Angeles, Calif. U.S.A.

У Нямеччыне: Mgr. U. Salaviej, 892 Schongau/Lech, Städt. Altersheim, W. Germany.

УВАГА: Да ўсіх беларускіх выдавецтваў зьвертаецца з просьбай прысылаць у нашу Рэдакцыю свае выданыні газетаў, часапісаў, друкаў. Мы будзем систоматычна зъмішчаць іхні агляд і даваць рэцензіі.

Матар'ялы прызначаныя да друку ў нашым часапісе слаць на адрас:

Rev. J. Hermanovič, MARIAN HOUSE,
HOLDEN AVENUE, LONDON, N. 12. Gt. Britain.

ЗЪМЕСТ

Дэкрэт II-га Ватыканскага Сабору — аб сродках Грамадзкой Луч- насьці	1
Папа Павал VI — Заканчэнне II-ой Сесіі Сабору і Пілігрымка ў Па- лестыну	4
а. Я. Гэрмановіч — Успаміны аб а. Андрэю Цікоце (працяг)	7
Г. Піхура — Царкоўная музыка на Беларусі	8
а. Л. Г. — Адносіны вучоных хэмікаў да Бога і рэлігіі	14
Л. В. — Прасльед веры і Царквы ў Савецкім Саюзе	16
Лявон В. — «Навука і рэлігія» — Сав. часапіс у Москве — 1963 г.	18
Пастырскі Ліст Катал. Герархіі ў Англіі і Валіі	19
Зь Беларускага жыцьця	20
Выбраныя думкі Святых: Св. Антоні Вялікі	22
З рэлігійнага жыцьця на съвеце	22
В. А. — Вершы і байкі	23
Паведамленне і ўвага Рэдакцыі	24
З сав. прэзы	25
Пісьмы ў Рэдакцыю	25

БОЖЫМ ШЛЯХАМ

Год. XII

САКАВІК - КРАСАВІК 1964

№ 83

Дэкрэт П-га Ватыканскага Сабору аб сродках грамадзкай лучнасьці

1. Уступ.

Сярод дзіву годных тэхнічных вынаходзтваў, асабліва ў нашай сучаснасьці, якія людзкі геній пры Божай помочы змог выдабыць з сілаў створанае прыроды, Царква прыймае і съядзіць з асаблівай матчынай дбайлівасцяй тыя, што бліжэй адносяцца да людзкога духа і што адчыняюць новыя і вельмі хуткія спосабы пашыраць весткі, ідэі і навучанье. Сярод іх асаблівае месца займае друк, кіно, радыё, тэлевізія і ім падобныя, якія маюць за мэту дасягнуць ня толькі адзінкі і зрабіць на іх уплыў, але праз сваю натуру імкнунца падобна ўплываць на шматлікія асобы і на цэлае грамадзтва. Таму зусім слушна могуць называцца сродкамі грамадзкай лучнасьці.

2. Чаму імі Сабор займаецца?

Царква як маці разумее пазытыўную карысць, якую гэтыя сродкі, добра ўжытыя, могуць прынесці для людзкой сям'і. Яны запраўды выдатна памагаюць узъняць і ўзбагаціць дух, а таксама пашыраць і ўзмацняць валадарства Бога. Царква аднак прызнае таксама, што людзі могуць павярнуць іх на ўласную шкоду, ужываваючы іх супраць плянаў Бога-Стваральніка. Дзеля гэтага матчына сэрца Царквы глыбока сумуе па стратах, якія вельмі часта дрэнны ўжытак гэтых сродкаў спрычыняе для чалавечства.

Таму гэты съяты Сабор, астаючыся надалей такім дбайнім, як гэта рабілі Найвышэйшыя Архірэі і ўсе Айцы ў галіне такога вялікага значэння, ўважае за свой абавязак заняцца некаторымі пытаньнямі адносна сродкаў грамадзкай лучнасьці, спадзяючыся, што гэтае паясьненьне сваёй навукі і сваіх нормаў дапаможа ня толькі душам вернікаў, але спрычыніцца таксама да прагрэсу ўсяго чалавечства.

РАЗДЗЕЛ I

3. Абавязкі Царквы.

Каталіцкая Царква, устаноўленая Госпадам Хрыстом, каб прыдбаць збаўленьне ўсім людзям,

кіруючыся патрэбай пашыранья эванэліі, лічыць сваім абавязкам абвяшчаць збаўленьне таксама праз сродкі грамадзкай лучнасьці, і адначасова заклікае людзей да іх адпаведнага ўжытку. Таму Царква мае прыроднае права ўтрымоўваць і карыстацца вышэй названымі сродкамі, бо яны ёсьць канечныя або карысныя для хрысьціянскага ўзгадаванья і для турботаў над збаўленьнем душ. Абавязкам добрых Пастыраў ёсьць таксама навучаць вернікаў і так імі кіраваць, каб яны праз прыгаданыя тут сродкі маглі асягнуць вечнае збаўленьне і дасканаласць ня толькі для самых сябе, але й для ўсяго людзкога рода.

Асаблівым абавязкам людзей съвецкіх ёсьць ажывіць гэтыя сродкі людzkім і хрысьціянскім вартасцямі такім спосабам, каб яны адпавядалі спадзяваньням людзтва і плянам Божым.

4. Маральнае права.

Каб належна карыстацца гэтымі сродкамі, трэба ўсім тым, што за іх бяруцца, знаць маральну навуку і ў гэтай галіне поўнасцяй яе прытрымлівачца.

Таму трэба мець на ўвазе зъмест, які па рознаму рознымі сродкамі перадаецца. Апрача таго, трэба звязаць увагу на мэту, на абставіны, людзей, месца і на ўсе іншыя элементы, ў якіх адбываецца перадача, а якія могуць перайначыць або нават і зъмяніць маральную вартасць. Сярод гэтых-жэ элементаў ёсьць сваеасаблівы спосаб перадачаў для кожнага з сродкаў — г. зн. яго сугэстыўная сіла, якая можа вельмі моцна ўплываць на людзей, перш за ўсё на слаба прыгатаваных, якія з цяжкасцяй могуць яе спасыцерагчы, ёй супраціўца або нават, калі трэба, і адкінуць яе.

Асабліва ўсе тыя, што маюць дачыненіне да сродкаў грамадзкай лучнасьці, павінны мець згодна з праудай вырабленася сумленьне адносна іхнага ўжытку, а ў першую чаргу адносна некаторых проблемаў, якія сяньня вельмі аспрэчваюцца.

5. Права быць належна пайнфармаваныム.

Права быць належна пайнфармаваным — значыць, мець змогу рабоіць досьледы і здабываць весткі.

Няма ніякага сумлеву, што яно ёсьць ня толькі вельмі карысным, але яно зьяўляеца і нармальнай патрэбай, бяручы пад увагу сінняшні прагрэс, дасягнуты ў людзкіх зносінах і сувязі, якія што раз цясней лучаць людзей паміж сабой.

І запраўды, праз публічную і сваечасовую інфармацыю аб фактах і здарэннях, кожны чалавек здабывае тыя поўныя і сталыя весткі, якія дазваляюць дзеяна спрычыніца да агульнага добра і больш актыўна пашыраць дастатак і прагрэс усяго грамадзтва.

Таму ў людzkім грамадзтве існуе права да інфармацыі, згодна з умовамі, што забавязваюць адзінкі і згуртаванье. Добрае, аднак, карыстаныне з гэтага права вымагае, каб перадачы ў сваім зъмесце былі заўсёды згодныя з праўдай і каб пад поглядам справядлівасці і любові былі бездакорнымі. Апарча таго, яны павінны пераказвацца адпаведна і прызываіт; трэба дакладна шанаваць маральныя прынцыпы, права і годнасць чалавека і пры здабываныні вестак і іхным пашыраныні, бо ж ня кожнае пазнаваныне памагае, «а любоў будзе» (І Кар. 8, 1).

6. Мастацтва і маральнасць.

Другое пытаныне датычыць адносінай паміж правам — як гэта звычайна гаворыцца — мастацтва і маральным абавязкам. Бяручы пад увагу факт шматлікіх супэрочных паглядаў у гэтай матэрый, якія нярэдка выводзяцца з хвальшывых цверджаньняў у пытаныні этыкі і эстэтыкі, Сабор заяўляе, што ўсе людзі бяз ніякай розніцы павінны трymацца пяршинствамаральнага аб'ектыўнага парадку, бо ён адзіны перавышае ўсе людzkія парадкі, творачы з іх адну гарманійную цэласць, якія-б яны шляхотныя і высокія ня былі, не дапускаючы вынятку і ў галіне мастацтва.

У запраўднасці толькі маральны парадак у паўнаце свайго існаваныя павінен валадарыць чалавекам, творам Бога, абрааваным інтэлектам і пакліканым да надпрыроднай мэты. Толькі маральны парадак — цалкам і верна захаваны — дапамагае чалавеку дасягнуць разам із сваёй собскай дасканаласцяй і дасканалае шчасце.

7. Адносіны да маральнага зла.

Апошняе пытаныне датычыць расказаў, апісаныя, прадстаўленыя маральнага зла. Яно бяз сумлеву можа таксама дапамагаць пазнаньню і глыбейшай аналізе людzkага духа, а так-

сама насыветліць і падвысіць праўду і дабро, карыстаючы з цэннасці драматычных контрастаў. Аднак, калі ня ёсьць пажаданым, каб школы для душаў перавысілі карысці, дык пры гэтым трэба шчыра рэспектаваць маральны закон, асабліва там, дзе рэчаінасць вымагае належнай пашаны, або ў выпадку, калі дaeцца пяршинство для брудных нахілаў чалавека, раненага першародным грэхам.

8. Грамадзкая думка.

Ня гледзячы на тое, што сіння агульная апінія мае вялізарную вагу і сілу як у прыватным, так і ў грамадzkім жыцці адзінак, незалежна ад таго, да якой клясы яны належаць і ў якіх умовах жывуць, неабходна, каб кожны сябра грамады таксама і ў гэтай галіне выканай ававязкі справядлівасці і любові. Таму няхай кожны спрычыніца таксама праз ужыццё гэтых сродкаў да фармаваныя і ўздыму справядлівай агульной апініі.

9. Абавязкі ўспрыймаючых.

Асаблівия ававязкі датычыць усіх тых, хто ўспрыймае: чытачоў, гледачоў, слухачоў, якія праз свой асабісты і вольны выбор атрымоўваюць перадачы праз пасярэдніцтва гэтых інструментau.

У запраўднасці добра зроблены выбор вымагае, каб даваць першае месца таму, што вызначаеца большай цнотай, культурай і мастацтвам, — і, наадварот, трэба ўнікаць усяго таго, што пагражае небяспекаю ці спрычыняе шкоду або што можа пашкодзіць іншым праз дрэнны прыклад ці адабраць съмеласць для вартасных перадачаў, а павялічыць дрэнныя. Гэта апошніе мае месца, калі ўласнымі грашымі падтримоўваюцца выдаўцы, выкананцы і прадаўцы, якія маніпулююць гэтымі сродкамі, кіруючыся пры гэтым вылучна эканамічнымі меркаваньнямі.

Таму тыя, што ўспрыймаюць, каб паступаць згодна з маральнасцю, няхай не занядбоўваюць свайго ававязку — перш добра пайнфармавацца аб маральнай вартасці таго, што маюць успрыніць. Аб гэтым будзе магчыма даведацца ад кампетэнтных дзейнікаў і тагды трэба ѹсьці за голасам шчырага сумленыя. Каб аднак лягчэй можна было супрацівіцца вульгарным, а ў кожным выпадку даваць пяршинство добрым і адпаведным сугэстывам, няхай пастараюцца ўфармаваць сваё сумленыне і ім кіраваць, карыстаючы з належных сродкаў.

10. Абавязкі моладзі і бацькоў.

Асабліва наймалодшыя з паміж успрыймаючых няхай прывучаюцца памяркоўна і здысціп-

II-я Сесія Ватык. Сабору

Папа Павал VI

Зачынаючы II-ую Сесію II-га Ватыканскага Сабору 4. XII. 1963 г., Папа ў сваёй прамове выказаў вялікую радасць з любові паміж Айцамі Сабору — Біскупамі, з стараннай працы і малітвы, а таксама з прысутных абсэрватарамі, якія ахвотна прынялі запросіны і бралі ўдзел ў паседжаньнях, ды з прысутных людзей съвецкіх, якія прадстаўнікоў шматлікіх мільёнаў вернікаў.

Праца Сабору была натужнай, але панавала на ім поўная свабода слова. Гэтым спосабам людзі розных харектараў і адменных поглядаў, пры ласцы Божай, працевалі з вялікай карысцю для супольнага добра і хвалы Бога.

Лінавана карыстацца гэтымі сродкамі: больш таго, няхай імкнуща пранікнуць у сутнасць таго, што бачаць, што чуюць, аб чым чытаюць і, дыскутуючы над гэтым з настаўнікамі і з асобамі кампэтэнтнымі, няхай навучацца правільна іх ацэньваць.

Із свайго боку, бацькі няхай памятуюць аб абавязку, які на іх цяжыць, каб супрацьрэлігійныя і немаральныя прадстаўленыні, друки і да гэтага падобнае ня трапілі ў дом, а таксама, каб іхнія дзецы съцерагліся іх і вонкі дому.

11. Абавязкі аўтараў.

Асаблівая маральная адказнасць дзеля праўльнага ўжытку сродкаў грамадзкай лучнасці ляжыць на журналістах, пісьменніках, акторах, рэжысёрах, прадуцэнтах, фінансістых, гандлярох і прадаўцах, а таксама на крытыках і на ўсіх тых, што маюць розныя заданыні і актыўна прыймаюць удзел у падрыхтоўцы і ў трансмісіі перадачаў. Запраўды ёсьць ясным, якія і як важныя абавязкі ляжаць на іх сяньня, бо ж яны праз свае інфармацыі і сугэстывы могуць наўкіроўваць людзкія грамады на шлях праўдловы або весьці іх да руін.

Таму яны павінны рэгуляваць свае эканамічныя, палітычныя або мастацкія інтарэсы так, каб ня выступаць супрапт. агульнага добра. Каб хутчэй дасягнуць такую мэту, выпадае, каб яны належалі да тых прафесіянальных аб'еднанін, якія вымагаюць пашаны да сумленнай дзейнасці і выконваньня прафесійных абавязкаў. У некаторых выпадках трэба было-б таксама ўзгодніць паводзіны з ганаровым кодэксам.

Варта таксама прыгадаць, што вялікая частка гледачоў і чытчикаў складаецца з моладзі, якія адчувае патрэбу друкаў і прадстаўленняў, якія могуць яе здорава развесяліць і накіраваць да вышэйшых ідеалаў. Трэба таксама па스타рацца, каб перадачы рэлігійнага харектару былі дару-

Літургія — вельмі важная справа Цэрквы — была перадыскутаваная і праца закончаная. Пастановы аб Літургіі Папа пацвярджае. Да найважнейшых зъменаў належыць увядзенне нацыянальных моваў у Літургіі і іншых царкоўных (касьцельных) абрадах і службах. Гэта датычыць толькі лацінскага абраду, але гэты абраад абыймае больш за паўмільярда людзей на съвеце!

Да іншых справаў Сабору належыць дыскусія аб сродках грамадзкай лучнасці (аб гэтым гаворыцца ў уступным артыкуле). Царква лучыць у сваёй працы жыцьцё вонкавае з унутра-

чаныя асобамі годным і здольным і каб яны адбываюцца з належнай павагай.

12. Абавязкі цывільных ўладаў.

У гэтай галіне цывільныя ўлады маюць асаблівія абавязкі, якія вынікаюць з тытуту апекі над агульным дабром, да чаго прызначаюцца і вышэй успомненныя сродкі.

У запраўднасці да гэтай цывільнае ўлады ў межах яе кампэтэнцыі належыць:

а) абараняць і забяспечваць праўдзівую і справядлівую вольнасць інфармацыі, якая ёсьць неабходнай для прагрэсу сяньняшняга грамадзкага жыцьця, асабліва вольнасць друку;

б) прыдаваць большае значэнне рэлігійным, культурным і артыстычным матар'ям;

в) забяспечыць усپрыймаючым вольнасць, да чаго яны маюць поўнае права.

Больш таго — цывільная ўлада мае права падтрымоўваць тყя ініцыятывы, што маюць асаблівую карысць для моладзі, а якія ў іншым выпадку не маглі-б зайдзісці.

У канцы, гэта самая съвецкая ўлада, якая зусім слушна дбае пра фізычнае здароўе грамадзян, мае абавязак справядліва і з цэлай пільнасцю забяспечыць, праз авшышчанье законаў і праз іхнае выконваньне, каб праз надухыць гэтых сродкаў інфармацыі ня былі спрычыненыя вялікія шкоды для публічнай маральнай съвецкай і для прагрэсу ўсяго грамадства. Такі нагляд у запраўднасці на ёсьць здушэннем асабістай вольнасці або вольнасці зарганізаваных групаў, асабліва ў тых выпадках, калі імя дастатковых гарантый з боку прафесіянальных інстытуцыяў, ад якіх гэтыя сродкі заляжаць.

(Далей будзе)

З лацінскай мовы тлумачыў Бп. Ч. С. Лёндан, 20. 1. 1964.

Пасъля вякоў маўчаньня... спаткаліся

Ад імяні Свяятой Цэрквы, ад імяні Уладыкі Часлава, і ад сябе
Рэдакцыя «Божым Шляхам» жадае усім Суродзічам на Беларусі і на
выгнаньні Свабоды і Волі, здароўя, згоды і любові. —

ХРИСТОС УВАСКРОС!

ным, контэмпляцый з дзейнасцяй, малітву з апостальствам.

У канцы прамовы Папа абвесьціў сваю неспадзянную пастанову — адбыць пілігрымку ў Палестыну ... Гэта ўзрушыла ўсіх Айцоў Сабору, бо ад часоў Св. Пятра аніводзін Папа не наведваў Святой Зямлі. I Павал VI — першы ў гісторыі Папа — меў ехаць самалётам і пасыля 500 гадоў спаткаца з праваслаўнымі Патрыархамі...

Мэта пілігрымкі, як Папа яе выясняніў, была: а) Маліцца за пасльховае заканчэнне Сабору; б) Аддаць хвалу Хрысту Госпаду ў Ягоных Тайніцах Уцелаўленыя і Збаўленыя ў тых святых мясцох, дзе гэта сталася; в) У духу малітвы і пакуты ахвяраваць Хрысту Ягоную Святу Царкву; г) Прыклікаць да Царквы наших адлучаных Братоў; д) Маліцца за мір, згоду і лучнасць усяго чалавецтва.

Папа аддае сваю пакорную і пакутную пілігрымку пад апеку Найсвяцейшай Дзевы Марыі, Св. Апосталаў Пятра і Паўла і ўсіх Святых.

Урачыстым Багаславенствам усім прысутным Папа закончыў II-ую Сесію Сабору.

ПІЛІГРЫМКА Ў СВЯТУЮ ЗЯМЛЮ

Ня будзем спыняцца над усімі этапамі падарожжа; гэта было шырока апісаны, скаментавана і праілюстравана ў газетах, у часапісах, у радыё, у тэлевізіі. Толькі ўспомнім, што Пілігрымка была кароткая, але поўная малітвы, пакуты, спатканыя ў з народам арабскім і жыдоўскім (арабы ледзь Яго не заціснулі!), з духовенствам каталіцкім, праваслаўным, мусульманскім і жыдоўскім, а таксама з уладамі — з ёрданскім каралём і з презыдэнтам Израэля.

Віталі Яго ўсюды як Папу, але Ён выступаў неафіцыяльна — як прости съятар, як пілігрым-пакутнік: становіўся на калені, цалаваў зямлю, піў воду з Ёрдану і з Гэназарэцкага возера. Прастата Яго, роўная ласкавасць да ўсіх веравызнаных і нацыяў, супакой у тумульце і сціску разбройлі Ягоных найбольшых праціўнікаў. Не адпіхаў Ён прыкрых цікаўскіх, не ўнікаў фатографаў, не займаўся ніякай палітыкай — пражыў гэтыя пару дзён з Богам і з народам.

ПАПА ПАВАЛ VI І ПАТРИАРХ АТЭНАГОРАС

Першае спатканыне паміж Папам Паўлам VI і Патрыархам Атэнагорасам адбылося ў нядзелью 5-га студня 1964 году ў Апостальскай Дэлегатуры, куды прыбыў Патрыарх. Другое — калі Папа рэвізытуваў Патрыарха ў Ягонай сялібе. Трэцяе — на вуліцы Іерузалімы.

Папа — 66 гадоў і Патрыарх — 77 гадоў — спаткаліся! Вось што аб гэтым сказаў П. Атэнагорас: «Пасыля вякоў маўчаныя, пацалунак су-

пакою (міру) прыблізіў хрысьціянскі Захад да хрысьціянскага Ўсходу. Пасыля доўгай ночы разлуکі нашыя вочы змучыліся, ўглядаючыся ў цемру. Мы шукалі сябе ўзаемна, а вось разам мы знайшлі Госпада».

Папа сказаў: «Справы злучэння нельга адкладываць. Мы просім нашых адлучаных братоў, каб кожны крок да згоды быў натхнёны любою Хрыста і Ягонай Цэрквы...»

Папа спаткаўся з праваслаўнымі Патрыархамі Армэніі і Іерузалімы. У супольным камунікаце Папа і Патр. Атэнагорас пацвердзілі вялікае значэнне спаткання, дзякуючы Богу Айцу і Сыну і Духу Святому, што прывёў іхныя кроکі да Св. Зямлі. Гэта братэрскі акт любові Хрыстовай, а Хрыстос загадаў любіць сябе ўзаемна і дараваць сабе правіны. Камунікат заклікае герархіі і вернікаў, каб узялі ўдзел у прыязыні і малітве за справу «адзінай Хрыстовай Цэрквы».

ЗА МІР НА СЬВЕЦЕ

Пілігрымка была закончана заклікам да ўсіх народаў съвету. Былі разасланыя тэлеграмы да ўсіх кіраўнікоў дзяржаваў, што Папа моліцца за мір, спрадядлівасць і любоў на съвеце. «Мы абвяшчаем съвету, што адзінае нашае заданыне — даваць съветчаныне веры. Мы ня просімі нічога больш як толькі вольнасці веры. Жадаем працаваць для добра съвету і ягонага збаўлення. Хрысьціянства ня чужое для съвету: няхай ведае съвет, што мы яго любім. Нашае прывітанне і нашае багаславенства ня мае сяньня граніц. Шлём яго таксама тым, якія ёсьць ворагамі рэлігіі і яе прасльедуюць, выракаючыся Хрыста...»

Патрыарх Атэнагорас сказаў пры развязанні: «ДА ПАБАЧАНЬНЯ!»

ПЕРАДКАЛЯДНАЯ ПРАМОВА

У Вігілю Каляд Папа меў да ўсяго съвету прамову аб вялікіх патрэбах чалавецтва. Увайшло ў звычай, што ў гэты дзень Папы звязратаюцца да ўсяго съвету праз радыё, асабліва да кіраўнікоў дзяржаваў, — звязратаюцца як духоўныя Айцы і апякуны роду людзкага ў Ягоных галоўных патрэбах душы і цела.

Папа Павал VI меў гэтую аказію першы раз. Спачатку Ён пажадаў ўсім людзям запраўднага шчасця, якога съвет даць ня можа, хоць мае масу спосабаў, каб здаволіць людзей. Папа гаварыў, што ёсьць досьцьмагчысця ўладзіць жыццё: зямля родзіць даволі хлеба, але больш палавіны людзей ідзе на супачынак галоднымі, ці недаўшымі. У галечы і недастаку і нат' ад голаду гіне маса дзяцей. Тымчасам фальшивая наўкука высліяеца на тое, каб зменішыць лік людзей, а не на тое, каб нармальна забясь-

печыць народ. Можна і трэба павялічыць ураджайнасць глебы і можна і неабходна справядліва праводзіць размеркаванье добра і багацьца, а то ў адных краёх добро марнуеца, а ў другіх пануе голад.

Далей Папа апэлюе памагаць новым краём у Азіі і Афрыцы, дзе дасюль панаваў «патэрналізм», г. зн. прымусовая звырхнасць, а цяпер хай запануе поўнае братэрства! Павал VI падкрэсліў заслугі каталіцкіх місіяў, якія шмат прычыніліся да культуры краёў, дзе яны пра-

цавалі, апякуючыся сіротамі і хворымі. Ён просьці і дамагаеца для місіяў поўнай рэлігійнай свабоды.

У канцы Павал VI прамаўляе ў духу Энцыклікі Св. Памяці Папы Яна ХХІІІ — аб лучнасці людзей, народаў і дзяржаваў, аб «міры для ўсяго сьвету». Адзін ёсьць Айцец усіх людзей — Бог, а ўсе людзі — дзецы Божыя.

Павал VI абяцаў маліцца за мір, згоду і любоў на съвеце.

а. Я. Г.

Успаміны аб а. Андрэю Цікоце

(Працяг)

I. ГРАМАДЗКАЯ ДЗЕЙНАСЦЬ

1) Мусімо падкрэсліць, што ў часе працы ваньня а. Андрэя ў Другі ува ўсім грамадзкім жыцці гораду і парахві адбівалася дзейнасць яго асобы. Вельмі часта Цікота быў ініцыятарам усяго новага і важнага. Найбольш аднак ён адзначаўся падчас падзелу гаспадарак на хутары. Была тады праводжаная ў Польшчы агульная рэформа дробных гаспадарак. Горад Друя, які ляжаў у самym кіне паміж рэкамі Дзвіной і Друйкай, а меў землі падзеленыя на дробныя палоскі, гвалтоўна дамагаўся рэформы і перадзелу. Аднак над Друйай цяжыла рука старой пані Мілашовай, якой горад плаціў падаткі (Мілашова нейкімі дарогамі была наследніцай дайнейшых паноў Сапегаў). Дык вось гэтая пані злажыла пратэст супраць хутароў. Мяшчане зьвярнуліся да Цікоты. Ведама, а. Андрэй заразжа пасьпяшыў у Вільню ў ваяводзтва. Але там яму адмовілі, казалі: «Мілашова ёсьць гаспадыня гораду і вы нічога не парадзіце!»

Цікота кінуўся ў Варшаву да міністра земляробства. Ды і там адказалі тое самае. Ніякі адвакат ня браўся ў заблытанай справе памагчы. Тады а. Андрэй сам пачаў шукаць выхад з польскіх законаў і... знайшоў! Паказаў у міністэрстве, што Мілашова, хоць астаетца гаспадыня чыншовых гаспадарак, але не мае падставы перашкаджаць рэформе. Гэтак Цікота сканфузіў і міністэрства і ваяводзтва і абараніў крыўдженых друянаў.

Падобных, вельмі трудных, няясных і прыкрайных выпадкаў кляштар айцоў Марыянаў меў нямала і трэба было вялікай энэргіі, пранікліва-га розуму і спрыту, каб выйсьці з сітуацыі.

2) Таксама бывала ў Харбіне, які да 1945 г. знаходзіўся пад японскай акупацыяй. Тым больш, калі японцы ўблыталіся ў вайну з Амерыкай. Спачатку, пакуль ім вайна ручыла, японцы паказываліся героямі і дыктатарамі. Пасля,

хоць былі ўжо аслабеўшымі, не паказывалі сваёй слабасці і трymаліся шумнай рэкламай. Апрача цяжкасцяў эканамічных падчас вайны, калі надта цяжка было пракарміць дзяцей у трох інтэрнатах (да 500 чалавек), прылучыліся цяжкасці палітычныя. Японцы штучна праводзілі сваю «ніппонізацыю» і вялі місію сваёй імпэраторскай рэлігіі — шынтоізму ў форме паклонаў перад паганскімі сівятынямі. У эмігранцкіх установах і школах на пачатку і ў канцы заняткаў давалі каманду: «Паварот у кірунку імпэраторскага палацу ў Японіі — паклон!» Другі загад: «Паварот у кірунку імпэраторскага палацу ў Манджурыі — паклон!» Трэйці загад: «Паварот у кірунку сівятыні Чу-Рэй-То — паклон!»

Тыя першыя два паклоны мы ўвялі таксама ў сваіх школах, але паклоны ў кірунку шынтоіскай сівятыні ў Харбіне мы не дапусцілі, бо баяліся, што гэта пахне паганствам. Мы, прауда, рэзыкавалі, што маглі зачыніць нашыя школы, бо ўсе іншыя эмігранцкія школы гэтыя паклоны давалі. Аднак а. Цікота ўмеў аргументаваць перад японскай уладай і захаваць павагу, як прадстаўнік Ватыкану.

Асабліва цяжкую справу мы мелі з японскай вайсковай уладай. Ім вельмі спадабаўся дом Сясьцёра Францішканак — новы пяціпаверхавы, салідназбудаваны за горадам Харбінам. Дамагаліся прадаць яго, але Цікота станоўка адмовіўся. Канфіскаваць японцы не асумеліся, бо лічыліся з Ватыканам. Дык прысталі памяняць на іншы і паказывалі пару дамоў зусім няпрыгодных на кляштар для сясьцёра, на інтэрнат і на школу. Надакучвалі доўга і націскалі моцна — і мы муселі пайсьці на ўступкі. Аднак мы вымагалі тры мільёны енаў на рамонт іхнага дому. Тут японцы знэрваваліся і казалі: «Цікота — благая людзі!». Перагаворы абарваліся, дый японцы ўжо хіліліся да ўпадку ў вайне. (Працяг на бач. 8)

Царкоўная музыка на Беларусі

Уступ.

Беларуская царкоўная музыка зьяўляеца часткаю вялікай усходня-славянскай літургічнай спадчыны, іншымі складовымі часткамі якой ёсьць музыка маскоўская і ўкраінская. Яна развілася ў Праваслаўнай і Усходня-Каталіцкай («вуніяцкай») цэрквях гэтай краіны і ўжываеца ўсімі Хрысціянамі Бізантыйскага абраду.

Правілы і спосаб ужытку літургічных кнігаў на Беларусі ў асноўным ёсьць тыя самыя, што і ў Маскоўшчыне, і на Украіне.

Калі-ж ходзіць пра практику царкоўнага съпеву, дык тут трэба разрозніць чатыры катэгорыі хораў:

а) Саборныя хоры: гэтыя хоры маюць звычайна 30 або больш съпевакоў (Вільня, Смаленск, Пінск). Будучы першапачаткова галоўнымі асяродкамі беларускага царкоўнага мастацтва, яны пазней сталіся цэнтрамі паліфанічнага (шматгалоснага) съпеву ў заходнім стылі, а ў XIX стаг. падпалі пад вельмі моцны маскоўскі ўплыў. Сяньня вельмі мала беларускага асталося ў вялікіх саборах краіны.

б) Хоры ў гарадzkіх цэрквях: нармальна склашаюцца з 15—30 съпевакоў (мужчын і жанчын), якія съпіваюць на чатыры галасы (Менск, На-

ваградак, Беласток). Абмаскаленыя ў XIX-тых стаг., некаторыя з іх сталіся асяродкамі адраджэння нацыянальнай музыкі ў першых гадох гэтага стагодзьдзя.

в) Вясковыя прыходзкія хоры: рэдка маюць больш чым 15 съпевакоў і часам ня маюць нават рэгента. Съпевакі съпіваюць за дзякам і ўжываюць толькі самыя простыя хвормы гарманізацыі. Праз гэтыя хоры прасачылася ў царкоўны абыход шмат народных элементаў (калядкі, кантычкі, паломніцкія песні). Вясковыя хоры сяньня зьяўляюцца найбольш жывучымі кропінкамі нацыянальнага царкоўнага съпеву.

г) Манастырскія хоры: першапачаткова прыхільнікі сурowych традыцыйных хвормаў унісоннага (аднагалоснага) съпеву, манастыры на Беларусі з часам уяўлі таксама паліфонію больш кансэрватыўнага характару і пачалі падтрымліваць мясцовыя адмены царкоўных напеваў (Вільня, Супрасль, Жыровіцы, Яблочын).

Такім чынам у царкоўным съпеве трэба разрозніць дзіве галоўныя адмены: унісон або аднагалосны съпев і паліфонію або шматгалосны съпев. Першая адмена аднак, нажаль, вышла амаль зусім з ужытку.

Музычныя прылады, асабліва арганы, былі канчатковая адкінутыя Праваслаўнай Царквою,

II. ПРЫЙШЛІ БАЛЬШАВІКІ

Быў жнівень 1945 г. Харбін уцалеў: японцы паддаліся. Спачатку парадак у горадзе вялі японцы пад савецкім кантролем, хоць бяз зброі. Надышла багатая, бліскучая савецкая армія. Пасьля пяці дзён японскія пікеты былі зьнятые і заменены савецкімі: парадак хутка папсаваўся, хоць вялікай злыяды ня было, апрача таго, што савецкія жаўнеры адбіралі ў людзей гадзінікі і інш. драбязу. Затое савецкая міліцыя дала поўную волю кітайскому натоўпу, які рабаваў і нішчыў ўсякае японскае добро. Японскія хаты, будынкі і фабрыкі былі цалкам да фундаманту разбураны. Вынік надышоў зараз-жа — ўзынікла страшэнная даражыня і нястача хлеба і тавараў.

У такіх абставінах Цікота адважыўся пачаць новы школьны год і склікаць вучняў даўнейшых, а нават прыймаць новых. Рызыкі і небясьпека пагражала палітычна і эканамічна. Аднак савецкая ўлада нас не чапала: наглядалі здалёку і кантролівалі зблізу, але пазвалілі нам працаўаць. Толькі аднаго нашага настаўніка, украінца, разы тры выплікалі ў НКВД на съледзства і там страшэнна білі спэцыяльнай каўбасой з пяску, аднак кожны раз выпускалі.

Нарэшце аднойчы пачаўся голас у тэлефоне: НКВД выклікала а. Цікоту прыйсьці да іх на размову. Мы ўсе вельмі сплохаліся, бо тады ішла хвала арыштаў і вызвалу харбінцаў у Савецкі Саюз. Гэта ўсё рабілася ціха і бяз судоў. У нас паўстала сумляванье: чаму выклікаюць тэлефонам? Ісьці, ці ня ісьці? Калі тэлефон паўтрыўся, Цікота адказаў: «Я, як дырэктар Ліцэю Св. Мікалая і як Адміністратар Каталіцкай Місіі, займаю пазыцыю афіцыяльную і ўсякая ўлада павінна да мяне звязацца афіцыяльна, а не праз тэлефон, бо тэлефонам можа гаварыць нейкая асона прыватная і зрабіць правакацыю».

Як бачым, адказ быў дадзены абрэгунтаваны і рэзалютны, але ўсе баяліся, што можа здарыцца нешта горшое, бо рэжым быў найгоршы. Аднак тэлефон больш не адзываўся. Толькі пасьля некалькіх тыдняў НКВД прыслала да нас пасланца, каб выклікаць а. Цікоту; пасланец ня меў ніякіх папераў. Гэтым разам Цікота аднак пайшоў: там яго выпыталі і выпусцілі. Аб чым была размова, а. Андрэй нікому ня выясняў: мусіць НКВД забараніла? Але нас больш не чапалі. Хутка савецкая армія пакінула Манджурыю, перадаўшы ўладу юрыдычна ў рукі Чан-Кай-Шы, а практична ў рукі кітайскіх камуністых. Мы далей працаўалі на сваіх месцях.

не бяз пэўных ваганьняў, у XVII-тым стаг., але званы ўжываюцца ўсюды і ў іх звоняць у пэўныя азначаныя хвіліны ў часе Службы Божае.

Дзеля практичных меркаваньняў будзе выгадней разгледзіць дзіве вялікія галіны царкоўнай музыкі — унісон і паліфонію — асобна.

Частка Першая

УНІСОН

1. Першапачатковы перыяд (990—1245).

«Першыя настаўнікі царкоўнага съпеву прышлі... з Кіева, сталіцы Русі. Пасъля нейкага часу гэты съпей быў прынесены съпевакамі з Кіева ў Ноўгарад Вялікі, а з Ноўгараду... ен распаўсядзіўся праз доўголетні ўжытак па ўсіх гарадох і манастырах Рускай епархіі».

Так пісаў у XVII-тым стаг. аб пачатках царкоўнай музыкі на Беларусі таленавіты беларускі царкоўны музык Аляксандар Стэмаухаў Мяжэнец.¹

Ідучы ўгору па Дняпры, Хрысьціянства, а з ім і царкоўны съпей, прышло ў Смаленск, а адсюль распаўсядзілася на захад да Віцебска, Полацка, Менска і Горадні. Шырока адчынена для розных упльваў з усіх бакоў, Беларусь сталася плодным полем дзеля развіціця багатай спадчыны царкоўнай музыкі.

У 989 г. Полацкі князь Ізяслав быў ахрышчаны місіянарамі, праўдападобна з Кіева, якія, згодна з даўно ўстаноўленым звычаем, будавалі цэрквы і арганізавалі хоры ў гарадох, якія яны навярталі на Хрысьціянства. Першыя місіянэры на Беларусі былі бяз сумліў Грэкі або славяна-моўныя Баўгары. З сабою яны прывезылі іконы і літургічныя кнігі і, з дапамогай мясцовых съпевакоў, датарнёўвалі Бізантыйскую літургію і напевы да мясцовых вымогаў. Грэцкая мова астаслася ў ужытку на Беларусі аж да XVII-га стагодзьдзя; вялікія саборы часта мелі два хоры, якія ў перамежку, або часам і адначасова, съпявалі пагрэцку і паславянску.²

Вельмі мала пэўнага ведаем аб беларускай царкоўнай музыцы X—XIII стаг. З адзінаццаці ўсходнєславянскіх музичных рукапісаў гэтага часу, якія дайшлі да нас, аў ніводным ня можна

¹ «Первые церковные песнопечители были в столичном Российских державы Богоспасаемом граде Киеве; по некоторикіх же летех от Киева сие пение некоторыми люборачителями пренесется до Великого Новаграда; от Великого же Новаграда распространяется и умножится толиком долговременством сего пения учение во вся грады и монастыри великороссийская епархии и во все пределы ея». Гл. Д. В. Разумовский, «Церковное пение в России», Москва 1867—69, бач. 58.

² R. Palikarova-Verdeil, „La Musique byzantine chez les Bulgares et les Russes“ — Monumenta Musicae Byzantinae Subsidia, Vol. III, Kobenhavn 1953, p. 136, 154.

сказаць з пэўнасцю, што ён беларускага паходжання. Аб хуткасці, з якой першабытны Бізантыйскі съпей быў асвоены і ператвораны на свой лад мясцовымі съпевакамі, мы можам толькі дагадвацца. Найранейшыя рукапісы паказваюць на блізкую сувязь паміж Бізантыйскім і стараславянскім музичнымі запісамі (стаўпавы, крукі, знаменны запіс). Аднак хутка паявілася разнастайнасць запісаў і шмат новых знакаў, няведамых у грэцкай музыцы. Эта паказвае, што чужы грэцкі съпей ня толькі быў хутка асвоены, але і перароблены на свой лад пад моўным уплывам народнай музыкі. Як і на Украіне, на Беларусі расквітнела шмат мясцовых разнастайнасцяў царкоўнай музыкі і інакш съпявалася ў Кіаве, інакш у Смаленску, а яшчэ інакш у Полацку ці Тураве. Школы царкоўнага съпеву квітнелі ў Полацку (992), Тураве (1005), Віцебску (992) і Смаленску (1101). Лікава аднак хоры нават у вялікіх саборах аставаліся малымі да парашунаўча познягат часу (XV-тае стаг.).

З Іпацьеўскай летапісі мы ведаем, што ў 1137 г. на двары князя Мсьціслава «быў рукапаложаны на япіскапа Смаленскага скапец Мануіл; ён быў выдатны съпявак і прыйшоў з Грэцыі з двума таварышамі».³

Вельмі мала іншых імёнаў дайшло да нас з гэтага часу і дзеля гэтага пачаткі беларускай царкоўнай музыкі астаюцца для нас ананімныі.

2. Перыяд Вялікага Княства Літоўскага (1245—1569).

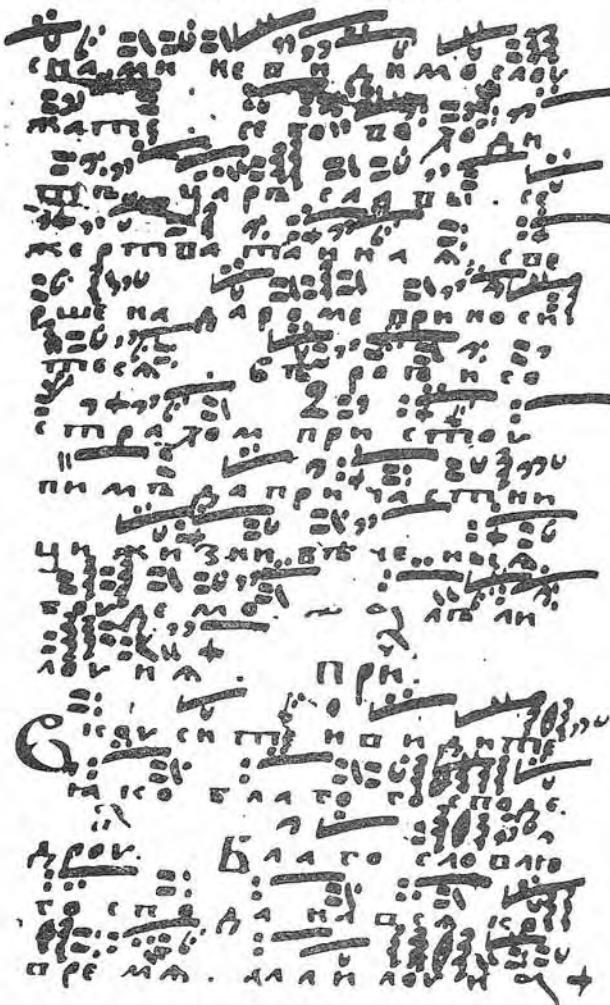
Мангольскі наезд у XII-тым стаг. і зьнішчэнне Кіеўскай дзяржавы часова перарвалі культурную сувязь Беларусі з Грэцыяй і Поўднем. У выніку ўтварэння Вялікага Княства Літоўскага Беларусь у XIV-тым стаг. парвала свае сувязі з «рускімі» княствамі на Усходзе і накіравала свой погляд на Захад. Нажаль вельмі мала дакументаў дайшло да нас з ажыўленай культурнай дзейнасці гэтага перыяду.

У галіне царкоўнай музыкі мы можам сказаць з пэўнасцю, што ў часе Вялікага Княства Літоўскага знаменны распев дасягнуў свайго найвышэйшага росквіту. З парашунаўча простых хвормаў першабытнага перыяду вытварылася вельмі абышырная і скамплікованая сістэма «папевак» (г. зн. узоруў) і «фітаў» (арнамантальных фразаў). Мясцовыя розныя паглыбіліся і ўся далейшая гісторыя знаменнага распеву на Беларусі пайшла ў іншым напрамку, чым, скажам, у Маскоўшчыне. У галіне музичнага запісу «крукі» на Беларусі мелі іншае значэнне, чым у другіх краінах, а апрача гэтага там паявіліся

³ «Преставлен бысьць скопец Мануіл епіскоп Смаленску, певец гораздый іжэ прышэл от Грэк сам троці». (гл. Н. Фіндейзен: «Очерки по истории Музыки в России», М. и. Ленинград 1928, бач. 87).

адменныя музычныя знакі, якія нідзе больш не сустракаюцца.⁴

Знаменны съпей паводле свайго характару быў вельмі ўрачысты і суворы. Ён зьяўляўся найвышэйшым дасягненнем беларускай сярэдняявакай царкоўнай музыкі. (Іл. 1).

Беларусская знаменная натацыя
(з пал. XVI стаг.)

Апрача дзяка Сенькі з Смаленску, імя якога сустракаецца ў адным з рукапісаў XV-га стаг.,⁵ мы ведаем вельмі мала аб беларускіх съпеваках гэтага часу.

У паўночных гарадох, як Полацак і Віцебск,

⁴ Кароткае апісаныне двух ведамых беларускіх знаменных рукапісаў — кодаксы Львоўскі і Пярэмисльскі (абодвы з паловы XVI-га стаг.) — можна знайсці у: Г. дэ ля Прадэль, «Рукапісны помнік беларускай музыкі XVI-га стагодзьдзя», Бацькаўшчына, Но. 1 (601), Мюнхэн 1963, бач. 3; і у G. Rischka, „Monuments of Byelorussian Church Music“ — Eastern Churches Quarterly Vol. XIV, London 1962, pp. 411—12.

⁵ Гл. Ф. Добрянскій, «Описание рукописей Віленской Публичной Библиотеки, Вільня 1882, бач. 287, Но. 161.

царкоўная музыка была падобнай да музыкі ў Ноўгарадзе і Пскове. Аднак далей на поўдзень і захад — асабліва на Падлясьсі — можна было ўжо адчуць уплыў вялікіх галіцкіх культурных асяродкаў, як Пярэмисль, Львоў і Сандомір.⁶ Стагы знаменны расьпей памаленку ператвараўся ў новы, больш заходні, «Кіеўскі» або лепш «Кіеўска-Літоўскі». Найбольш выдатным помнікам гэтага апошняга ёсьць Супрасльскі Ірмалёгіян.

Ужо на самым пачатку, як было сказана вышэй, беларускі знаменны напеў (або стаўпавы, напеў) меў свае асаблівія рысы, адменныя ад маскоўскага. Далейшая апрацоўка гэтага напеву мясцовымі музыкамі яшчэ больш аддаліла яго ад першапачатковых, у бальшыні агульных для ўсіх, стараславянскіх хвормаў. У Маскоўшчыне, асабліва у Ноўгарадзе і Маскве, стараславянскі съпей ператварыўся дзякуючы мясцоваму ўплыву ў ведамы знаменны напеў сынальнага абіходу. На Беларусі і Украіне стагы знаменны расьпей, які ўжо меў шмат сваеасаблівасцяў, даў пачатак, дзякуючы мясцовому мастацкаму генію і смаку, зусім новаму цыклю расьпеваў, які мы можам называць «Кіеўска-Літоўскім». Стагы простирая напевы былі аздобленыя беларускімі музыкамі, якія часта стараліся іх падоўжыць або скараціць, або зусім зъмяніць рytм. Паколькі ў маскоўскай музыцы цяжка знайсці мэлёдыі з інтерваламі большымі за адну чацвертую ці пятую, у беларускіх ірмалёгіянах XVII-га стаг. сустракаюцца часта мэлёдыі з інтерваламі аднай шостай, сёмай і цэлай актавы. Суровасць старога знаменнага расьпеву была зъмягчана і дала месца большай цяплыні і жыццярадаснасці.⁷

Балканскі ўплыў прыйходзіў на Беларусь цераз малдаўскі манастыр у Н'ямцэ (баўгарскі ўплыў) і Львоўскае Стадрапігіяльнае Брацтва (трэцкі ўплыў).⁸ У пачатку XV-га стаг. Баўгарын

⁶ Існаванье квітнеючага культурнага цэнтра у Заходній Галіцыі было адчути Разумоўскім (op. cit., бач. 81) і дапушчана G. Millet („L'Art byzantin chez les Slaves“ X. L'Orient et Byzance, V. 2e recueil, 2e partie, Paris 1932, pp. 425—26).

Блізкасць Галіцыі да Кракава прывяла да таго, што шмат «рускіх» артыстаў шукала щасція на двары магутных каралёў Ягайлаўскай дынасты. Пасля съмерці Ягвіта, наступная каралева мела ў 1415 г. группу «рускіх музыкаў» у Кракаве. Кароль Казімір, вялікі любіцель бізантыйскага мастацства, бяз сумлеву меў «рускіх» съпевакоў у сваёй капліцы. («Ягайла, а пасля ягоныя наступнікі, вельмі цанілі рускіх съпевакоў». Гл. H. Feicht. „Krakow“ — Musik in Geschichte und Gegenwart, Basel 1962, p. 1692).

⁷ Б. Вольман, «Русские печатные ноты XVIII века», Ленінград 1957, бач. 22.

⁸ Грэцкая арыентантыя Львоўскага Брацтва (зложенага ў 1429 г.) добра ведамая. Настаўнікі грэцкай мовы былі высланы адтуль у Малдавію ўжо у 1558 г. (Гл. Разумоўскі, op. cit., бач. 81), а ў 1588 г.

Рыгор Цамбляк быў Кіеўскім Мітрапалітам з аседкам у Наваградку (1415—1420). Цамбляк быў выдатным царкоўным музыкам і вельмі магчымым, што гэта ён увёў або ўлажыў некаторыя баўгарскія распевы», якія сустракаюцца ў беларускіх і ўкраінскіх ірмалёгіянах.⁹ Балканскія япіскапы нярэдка наведвалі Беларусь. У Супрасльскім Ірмалёгіяне ёсьць «надзвычай прыгожая» мэлёдыя Херувімскай песні, якая завецца «Царгародзкая». Гэтая мэлёдыя была запісана манахамі ад патрыяршага съпевака ў часе адведзінаў Антыёхскага Патрыярха Іоакіма ў Супрасльскім Манастыры ў 1583 г.

Хоць Балканскі ўплыў на царкоўную музыку на Беларусі быў наймацнейшы ў XV—XVI стаг., аднак трэба прыпушчаць, што напевы з Баўгарыі і Грэцыі траплялі на Беларусь на працягу ўсяго среднявежча. Шматлікія Мітрапаліты і япіскапы таго часу былі Грэкамі або Баўгарамі; яны прыязджалі на Беларусь з сваімі д'яканамі і съпевакамі, і іхня съпевы былі перайманы і наследаваны Беларусамі. Асабліва добра яны надаваліся для ўрачыстых нагодаў, і якраз для гэтай мэты яны ўжываліся аж да канца XVII-га стаг.¹⁰

Падсумоўваючы, у канцы XVI-га стаг. на Беларусі існавала некалькі цыкліў царкоўных распеваў: Беларускі знаменны або стаўпавы, «Кіеўска-Літоўскі», Супрасльскі, розныя мясцовыя распевы і, ўрэшце, урачыстая распевы прывезеныя з Грэцыі, Баўгарыі і Сэрбіі.

Распаўсяд淮南 на ўсход Лацінскага Каталіцызму і адыхад ад праваслаўя беларускай шляхты мелі глыбокі ўплыў на далейшае развиціцьцё беларускай царкоўнай музыкі. Сяньня цяжка сказаць, які ўплыў меў заходні грэгар'янскі съпев на стараславянскі царкоўны съпев у XIV—XV стаг., хоць бяз сумлеву такі ўплыў быў, магчыма цераз лацінскую цэркву нямецкіх купцоў у Смаленску, Віцебску, Вільні,¹¹ а таксама цераз каралеўскую капліцу ў Кракаве.¹²

два грэкамоўныя дзяякі былі высланыя ў Вільню выкладаць гуманістыку ў школе Святадухаўскага Брацтва. (Гл. Д. Сцепуро, «Виленское Святодуховское Брацтво в 17 и 18 ст.», Труды Киевской Духовной Академии, 1899. Вып. VI, бач. 262).

⁹ Існуюць пэўныя сумлевы адносна гэтай тэорыі. (Гл. Палікарова-Вэрдэйль, оп. сіт., бач. 218—19).

¹⁰ Прот. И. Вознесенский, «Церковное пение Православной Югозападной Руси», Москва 1898. Вып. I, бач. 17—20.

¹¹ Лацінская царква Багародзіцы ў Смаленску была заложана ў 1229 г.; Віцебск і Палац вялікіх князёў Гандаў з Рыгаю і Гоцкім пабярэжжам. У Вільні ў XVI-тым стаг. было ўжо каля 6 лацінскіх цэрквяў, уключна з катэдраю сьв. Станіслава, якая магла пахваліцца сваім хорам ужо ў 1465 г. Другая лацінская школа съпеву была закладзена пры царкве сьв. Яна у 1513 г. „Przeznaczona dla 22 uczniów, z których 6 miało śpiewać w chórze Katedry.“ (Гл.: Ks. Stanisław Załęski, T. J., „Jezuici w Polsce“, Lwów 1900, Tom I, st. 179).

Найбольш заходні ўплыў адчуўся ў галіне музычнага запісу. У першапачатковым пэрыядзе ўсходнеславянская царкоўная музыка запісвалася пры дапамозе знакаў (крукі, знаменны), якія былі адменаю і далейшым разъвіцьцём грэцкага музычнага запісу. Гэта былі кручкападобныя значкі, якія пісаліся ў адзін рад над лініяй тэксту. З гэтых параўнаўча простых знакоў разъвіліся пасля вельмі скамплікованыя «крукі» і «фіты», асабліва ў Маскве і Ноўгарадзе, дзе яны ўжываліся яшчэ ў XVII-тым стаг.¹³

На Беларусі, а таксама ў Галіцкай і Карпацкай Украіне, гэты знаменны запіс пачаў занепадаць ужо ў канцы XV-га стаг. Ягонае месца заняў пяцілінейны запіс з квадратнымі нотамі, які тады ўжываліся на Захадзе. На Беларусі ён быў ведамы, як «Кіеўскі» або «Квадратны» запіс. Такі запіс стаўся неабходным з увядзеннем паліфоніі, бо знаменны выявіўся неадпаведным дзеля запісу гарманізацыі на два, троі ці чатыры галасы. Прыйшлі ўспышы на Беларусь Гусытамі хутка пасля Грунвальдзкай бітвы (1410), магчыма праз Гераніма Праскага й іншых прапаведнікаў.¹⁴ У канцы XVI-га стаг. ён быў распаўсяджены па ўсёй Беларусі, а ў Маскву ён трапіў толькі ў наступным стагодзьдзі.

Беларуская музычная літургічна спадчына пабагацела ў XV-ым стаг. цераз распаўсяд淮南 народзе паралітургічных песьняў, як калядкі, песні на розныя святы, паломніцкія песні (канты). Бальшыня з іх былі наследаваным заходніх мадэляў, асабліва гусыцкіх і табан-

¹² Няма ніякага сумлеву адносна ўзрастайчага ўплыву лацінскай музыкі на беларускую царкоўную. Цяжкасць ляжыць у ўстанаўленыні дакладнай даты, калі гэты ўплыў пачаўся. Вельмі праўдападобна, што ўжо ў пачатку XIV-га стаг. элементы грэгар'янскага съпеву праніклі ў праваслаўныя цэрквы, магчыма нават з лацінскім тэкстам. Флярыэнцкая Вуний (1438) напэўна спрычынілася да ўзмацнення лацінскага ўплыву, хоць у якой меры — цяжка сяньня ўстанавіць дзеля недахопу пэўных крыніцаў. Ёсьць устаноўленым, што «рускія» съпевакі былі на двары Ягайлы ўжо ў 1415 г. (Гл. Файхт, оп. сіт., бач. 1692). Працы такіх вялікіх тэарэтыкаў грэгор'янскага съпеву, як Майстар з Шыдловіц (XV стаг.) і, пасля, Сэбастыян з Фельштыну, не маглі ня мець уплыву на гэтых съпевакоў. Апрача гэтага беларускія студэнты ў Літоўскіх калегіях у Кракаве і Празе былі знаёмыя з лацінскім съпевам цераз іхня ўніверсітэты.

¹³ A. Swan, „The Znamienny Chant of the Russian Church“ — The Music Quarterly, Vol. XXVI, Nos. 2 & 4, New York 1940.

М. Куліковіч, «Беларуская музыка», Нью Ёрк 1953; Г. дэ ля Прадэль, оп. сіт.

¹⁴ Разумовскі, оп. сіт., бач. 81. Ёсьць вялікае падабенства паміж раннім квадратным запісам і запісам розных гусыцкіх съпевнікаў XV-га стаг., як напр. „Kancjonal Istebnicki“ (J. Chominski i Z. Lissa, „Historia Muzyki Powszechniej“, PWM Warszawa 1957, Tom I, str. 241).

рыцьких гімнаў.¹⁵ Гэтыя песні былі хутка ўспрынятыя вернымі і малыя зборнікі іх пачалі ўжо паяўляцца ў канцы XV-га стаг. Многія мэлёдыі з гэтых ранніх «канцыяналалаў» або «богагласнікаў» перайшлі пасля да нармальнага літургічнага ўжытку. Яны былі датарнаваныя да тых часак Літургіі съв. Яна Залатаустага, як «Херувімская песеньня» і іх можна спаткаць у Ірмалёгіянах Супрасльскім (1601), Львоўскім (1700), а нават у Маскоўскім абіходзе (1772).

Такім чынам шмат ведамых і дарагіх народу напеваў маюць сваю аснову ў гэтых старых народных «кантах» і часта нават носяць іхнае імя. Так напр. Херувімскі напеў «На радуйся» бярэ свой пачатак ад канту «Радуйся радасць тваю» (гл. таксама Херувімскія «Слуцкую», «Старасімонаўскую» і т. д.).¹⁶ Яны былі ведамыя ня толькі на Беларусі, але распаўсюдзіліся па ўсёй Украіне і Маскоўшчыне і сталіся часткаю агульной усходня-славянскай музычнай спадчыны.¹⁷

3. Заняпад (1569—1700).

Палітычная вунія Вялікага Княства Літоўскага і распаўсюджанье друку прысьпешылі арыентацыю на захад беларускай царкоўнай музыкі. Музычная друкарня была заложана пры каралеўскім двары ў Кракаве ў 1503 г. немцам Гохфельдарам.¹⁸ Шкóлы съпеву працавалі ў Калегіі Рарантыстаў у Кракаве (1545), Езуіцкай Калегіі (пасля Універсытэце) ў Вільні (1569), а таксама ў Езуіцкай Калегіі ў Полацку (1581). Усюды італьянскія майстры «новага мастацтва» навучалі паліфоніі і ўзгадоўвалі съпевакоў. Іхня мілагучныя напевы сталіся вельмі папулярнымі і хутка нават праваслаўныя беларусы пачалі іх пераймаць і датарноўваць да літургічных тэкстаў. Такім чынам у розных славянскіх ру-

¹⁵ Лацінскія гімны заўсёды былі тлумачаныя на польскую, літоўскую і славянскую мовы, і пасля былі хутка асвоеныя беларусамі. Так напр. лацінская калядка «Ангэлюс пасторibus діксіт» ператлумачаная на польскую мову сталася «Анёл пастерем мувіл», а пасля, па славянску, «Ангел пастырем вестіл»; «Стабат матэр» сталася «Стала матка» і т. д. (Гл. П. Бессонов, «Знаменательные года и знаменательнейшие представители последних двух веков в истории церковного русского песнопения». Москва 1872, бач. 32—33). Гэты рух аднак на быў аднакірунковым. Так напр. бізантыйская малітва «Святыя Божа» ёсьць вельмі папулярная ў лацінскай Польшчы.

¹⁶ Гл. А. Преображенский. «От униатского канта до православной херувимской». Музыкальный Современик, кн. VI. Пецярбург 1915—16.

Старыя польскія канты, як напр. песня съв. Станіслава «Гаўдз Матэр Полёнія», напэўна выконваліся ў віленскай катэдры, якая насыла імя гэтага съвятога, і іхня мэлёдыі былі звязаныя падобнымі да некаторых «херувімскіх», што спатыкаюцца ў ірмалёгіянах XVI-га і XVII-га стаг.

¹⁷ На Беларусі першы канцыянал быў уключаны ў Нясівіцкі кальвінскі Катахізм (1563).

¹⁸ H. Feicht, op. cit. p. 1694.

капісах позьняга XVI-га і ранняга XVII-га стаг. можна знайсці напевы, якія носяць такія назоўныя, як «Кралевскі», або «Езуіцкі».¹⁹

Двары беларускіх вяліможаў былі вялікімі асяродкамі заходняга ўплыву. Так, напрыклад, на двары князя Радзівіла ў Нясівіже быў надрукаваны ведамы кальвінскі Катахізм, які меў шмат польскіх гімнаў. Княжыя цэрквы ў Слуцку і Міры маглі пахваліцца собскімі распевамі. Абодва яны носяць адзнакі заходняга ўплыву, хоць у Слуцкім распеве гэты ўплыву адчуваецца больш.

Праваслаўныя манастыры і брацтвы былі цвярдымі кансерватызму і супраціву новай модзе, аднак іхны съпевы быў частва папаваны церазмернай вакалізацыяй (заснаванай на такіх, на першы погляд, бяссэнсавых словах, як «Аненане» ці «Леге») і скрыўленнем тэксту (хомонія). Аднак сярод іх пачаў адчувацца ў другой палове XVI-га стаг. рух за павышэнне ўзроўню традыцыйнага царкоўнага съпеву. Манахі-музыкі былі запрошаныя з Украіны, Грэцыі і іншых балканскіх краінаў з мэтаю аднавіць і ўзбагаціць царкоўную музыку на Беларусі. Беларускія ірмалёгіяны таго часу маюць шмат напеваў, якія носяць назоў «Грэцкі», «Баўгарскі» і «Сэрбскі», а ў манастырскіх цэрквах у Супрасльі, Вільні і Жыровіцах съв. Літургія часткова адпраўлялася пагрэцку.²⁰

Галоўным асяродкам, які ўславіўся сваім съпевам і які найбольш прычыніўся да ўзбагачэння беларускай царкоўнай музыкі, быў бяз сумлеву Благавешчанскі манастыр у Супрасльі. У гэтым слаўным манастыры, адноўленым у 1509 г. Аляксандрам Хадкевічам, увесе цыкл беларускай літургічнай музыкі быў сабраны і запісаны. Гэты рукапіс, ведамы сяньня як Супрасльскі Ірмалёгіян (1601 г.), зьяўляецца найбольш цэнным помнікам беларускага ўнісоннага царкоўнага съпеву пазнейшага часу.²¹ Аўтар рукапісу, Багдан Анісімовіч з Пінску, ведаў і любіў царкоўную музыку, асабліва напевы Супрасльскага манастыра, і выканаў свой твор з

¹⁹ А. Преображенский. «Культовая музыка в России». Ленінград 1924, бач. 57.

²⁰ Д. Сцяпкуро. op. cit., бач. 262; гл. таксама заўвагу ⁸. У XVI і XVII стаг. сувязі з манастыром Хіляндарыяня і Заграфу на Святой Гары быў асабліва ажыўлены.

²¹ Кароткае апісанье рукапісу можна знайсці у Г. Піхуры, op. cit., бач. 412.

«Слова «дземесцвены» мела на беларусі зусім іншае значэнне чым у Маскоўшчыне. У Москве дземесцвены напеў быў напевам ужываным на царскім двары. На Беларусі слова «дземесцвены» ўжывалася дзеля азначэння мясцовых напеваў у адрозненіне ад поўных цыкліяў традыцыйных літургічных распеваў.

²² Гл. В. Металлов. «Русская Симиография», Москва 1912, бач. 23—25, табліца CIX.

вялікай любоўю, паказаўшы пры гэтым нямала маствацкага таленту.

Арыгінальны рукапіс Супрасльскага Ірмалёгіяну зъяўляеца адным з найранейшых пры-

Супрасльскі Ірмалогіян — Ранняя квадратная катацыя (1601 г.)

кладаў «Кіеўскага», або «квадратнага», запісу. У ірмалёгіяне зъмешчаны службы Вячэрні і Утрані на ўсе 8 літургічных тонаў (псалтым «Госпа-

(1) Беларускі знаменны расп'яеў (палова XVI стаг.): Ірмас 4-га гласу, песня I. Спраба транскрыпцыі праз Праф. I. Гарднера.

Мо-ря чер-мна-го по-чи-ноу не-мо-кры - ми сто-па-ми дре-вле-ществова-въ Из - ра - иль крестаю - бразе-но мо-и-се-о-вы-ма роука - ма

(2) Супрасльскі расп'яеў (з Супрасльскага Ірмалёгіяна 1601 г.):

Да мол-чит вся - - ка плот - - - че-ло - ве - - - чо и - - да сто - - ит

(3) Віленскі напеў (з Жыровіцкага Ірмалёгіяна 1661 г.); Херувімская песня.

И - же хе - ру-ви-ми и - же хе - ру - - вим и - же хе - - ру - вим тай - но_ о-бразу-ем о-бразу-ем

Адносіны вучоных хэмікаў да Бога і рэлігіі

Хэмія гэта навука, якая займаецца складам матэрыі — элемэнтамі; дасьледуе законы і ўласцівасці злучэння элемэнтаў. З усіх галінаў науکі хэмія найбольш упаважненая гаварыць аб тым, якое паняцце мае аб матэрыі людзкі разум; ці яна ёсьць чымсьці найвышэйшым у съвеце, ці над ёю яшчэ мусіць быць Нешта Вышэйшае. Ад пару дзесяткаў гадоў з'явілася яшчэ новая галіна веды — атамная фізыка, якая яшчэ больш кампэтэнтная гаварыць аб сутнасці матэрыі. Аб адносінах фізыкаў да Бога ўжо была гутарка на старонках нашага часапісу ў №р. 35—36.

Паколькі матэрыялісты ўсіх колераў па-за матэрыялю ня хочуць бачыць ніякае Вышэйшае Сілы, дык для кожнага будзе вельмі карысным даведацца, як адносіца да гэтага пытання найбольшыя вучоныя хэмікі, як людзі найбольш панятая гаварыць у імені науки.

Зачнём наш агляд ад вучоных з пачатку XIX ст., бо агульна ведама, што старэйшыя вучоныя за вельмі малым выняткам былі веруючымі людзьмі, дзеля гэтага нават і бязбожнікі ня важацца спасылацца на іх. Але навейших вучоных бязбожная пропаганда няраз сіламоц хоча залічыць да недаверкаў, хоць і не называе іхных прозвішчаў. На колькі бязбожная пропаганда

вялі да перавагі ўкраінскага стылю і смаку, які зацміў Беларусь аж да пачатку цяперашняга стагодзьдзя.

Апошнім прадстаўніком старой школы ў беларускай царкоўнай музыцы быў Аляксандар Стрэмаяхаў-Мяжэнец (дзейнічаў у 1652—68 г.), ды ён жыў і працаваў у Маскве ў галіне маскоўскага знаменнага распеву.²³ Народжаны у Ноў-гарадзе Северскім ад беларускіх бацькоў, Мяжэнец уступіў у Зьвенігародскі манастыр, прыняўшы імя Савіны. Будучы праціўнікам заходняга стылю ў царкоўнай музыцы, што пранікнуў аж да ягонага роднага гораду цераз езуіцкія місіі, Мяжэнец выбраў Москву, як яшчэ не «заражаную» новай модай. Там ён праз нейкі час стаяў на чале камісіі назначанай царом Аляксеем Міхайлавічам дзеля рэформы царкоўнага съпеву.

Традыцыйная царкоўная музыка траціла трутн у змаганні з новай заходнім модай. Аднагалосны съпев (унісон), як жывое мастацтва, практична перастаў зусім існаваць, калі манастыры, якія яго стварылі і баранілі, самі паддаўліся чару паліфоніі.

Г. Піхура

(Далей будзе)

ганда супяречыць праўдзе, вось адказы самых вучоных:

Кавэндзіш (*Cavendish*) Гэнрык (1731—1810). Выдатны ангельскі хэмік, які шмат прычыніўся да ўдакладнення веды аб паветры і вадзе. Быў шчыра рэлігійным, падобна як дэ Люк і Ньютон.

Прыстлей (*Priestley*) Язэп (1733—1804). Ангельскі хэмік, шырокаведамы як папулярназатар хэмічных ведаў, меў так-жа немалыя заслугі ў дасьледаванні тлену. Займаўся так-жа шырокай рэлігійнаю дзейнасцю, даходзячы пры гэтым да супяречных выснавукаў. Але сапраўдным выявам ягонае пабожнасці была ягоная съмерць. Адчуваючы набліжэнне апошняе хвіліны, казаў чытаць сабе Эвангельле, а потым падзякаваў Богу за ўсё сваё жыццё і за спакойную съмерць. Да ўнukaў на раззвітаньне казаў: «Я хутка занесу, як вы, але мы абудзімся ўсе разам, і я спадзяюся, будзем вечна шчасльвия».

Лявоузье (*Lavoisier*) Антон-Лаўрен (1743—1794). Выдатны французскі хэмік, які даў пачатак мадэрнай хэміі. Жыў у часе францускага рэвалюцыі, але астаўся верны сваім рэлігійным перакананням. Лемуэн казаў аб ім: «Вялікае імя Лявоузье мусіць быць названае ў нашым Таварыстве з асабліваю пашанаю, бо гэтыя славуты хэмік быў і астаўся веруючым. Гэта факт, які выяўляеца з усіх дакументаў, што нідаўна знойдзена датычна ягонае асобы. Асабліва вартаснае ў гэтай справе зъяўляеца бясумнічнае съветчаныне Грімо, які меў у руках шмат дакументаў гэтага вялікага чалавека».

Шапталъ (*Chaptal*) Жан-Антон (1756—1832). Францускі хэмік і міністр Наполеона, шмат прычыніўся да распрацавання індустрыяльнае і земляробскае хэміі. Заўсёды быў веруючым.

Вакзлен (*Vauquelin*) Людовік-Мікола (1763—1829). Вельмі плодны францускі фізык і хэмік у галіне металургіі, мінералёгіі, фармакалёгіі і асабліва ў крышталёграфіі. Першы знайшоў хром і шматлікія злучэнні металяў. Быў не-практичнікам, але веруючым.

Дальтон (*Dalton*) Джон (1766—1844). Ангельскі хэмік, які першы сформуляваў атамную тэорыю, ён-жэ выкryў вады зроку, названыя ягоным іменем. Агульна ведама, што ён быў веруючым.

Тэнард (*Thenard*) Людовік-Якаў (1777—1857). Выдатны французскі хэмік, супрацоўнік Гай-Люсака, шматгадовы прафэсар. Вызначыўся сваімі працамі ў азначэнні аналізы арганічнае матэрыі, вынайшоў перакіс вадароду, бор і інші. Быў шчыра веруючым, заўсёды чытаў «Насльедаваньне Хрыста». Адпаведна да свае шчырае

веры быў кансеквэнты ў сваіх паступках, заўсёды згодных з перакананьнем. Штодзенна быў на Службе Божай і выконваў усе рэлігійныя практикі.

Дэйві (*Davy*) Гумфры (1778—1829). Ангельскі фізык і перадусім хэмік, вынайшоў алькалічныя металы і зрабіў шмат адкрыццяў у падарунаўчай хэміі. На просьбу шахцёраў забясьпечыць іх жыццё ад выбухаў газу, найшоў лімпу басьпекі. Быў шчыра веруючым пратэстантам. Адносна бязбожжа пісаў: «Атэізм ёсьць неапраўданаю памылкаю. Калі ўсе ня маём тое смае веры ў адну аб'яўленую рэлігію, дык усё-ж духовая філязофія навукі нас запрашае прыхіліца прынамся да прыроднае рэлігіі».

«У маёй маладосці я быў скептыкам... Потым я стаўся веруючым. Я дзякую Найвышэйшаму Розуму, што Ён паслаў мне некалькі праменьняў свайго боскага съятла, каб лепш пра-съянціць мяне ў маіх сумнівах і ў цемры».

Гай-Люсак (*Gay-Lussac*) Язэп-Людовік (1778—1850). Выдатны французскі хэмік, які вынайшоў закон распаўсюджання газаў, закон судансінаў цяжару да паверхні газаў, названы ягоным іменем і шмат іншага. Ён першы збудаваў паветраны балён і вынайшоў шмат фізичных прыладаў. Веру меў нямоцную, але недаверкам ня быў. У сваім «Трактаце аб хэміі» выступаў супраць прыпадковасці. А ў лістах няраз нават так выказваўся: «Мы забавязаны выказаць Богу глыбокое прызнаньне і мы пляём Яму хвалу за ласкі, якімі нас абдарыў. Я ў асобнасці, Яму забавязаны шмат».

Бэрцэліюс (*Berzelius*) Якаў (1779—1848). Выдатны шведзкі хэмік, які выкryў шмат новых элемэнтаў, быў глыбока пабожны і перад усім съветам выказваў сваю веру ў Бога: «Нейкая сіла, што перавышае нашу думку і якая знойходзіцца панад няжывою прыродою, увяла жыццёвы прынцып у неарганічныя масы, і там яна гаспадарыць не як нейкае дзеяньне прыпадку, але з крайняю мудрасцю і дзіўнаю розна-якасцю».

Дюлонг (*Dulong*) Пятро-Людовік (1785—1838). Французскі фізык і хэмік, знаны з сваіх працаў у атамнай хэміі. Быў скромным і шчыра веруючым.

Шэврэль (*Chevreul*) Мішэль-Аўген (1786—1889). Выдатны французскі хэмік, які зрабіў шмат адкрыццяў у галіне хварбаў і тлушчаў. Аб сваіх рэлігійных перакананьнях казаў: «Я ніколі ня быў матэрыялістам, ніводнае хвіліны ў майм жыцці, бо мой дух ніколі ня можа пагадзіцца з тым, каб такая вялікая падвойная гармонія, якою ёсьць гармонія сузор'я і гармонія малекулаў... была вынікам прыпадкаў». На запытаньне графа Монтравэль пісаў: «Я зъяўляюся толькі ву-

чоным, аднак тыя, што мяне знаюць, ведаюць, што я радзіўся ад хрысьціянскіх каталіцкіх бацькоў, жыву як каталік і хачу памерці католікам». У сваім творы «Гісторыя хэмічных на-вукі» гэтак звязваетца да бязбожнікаў: «І як паслья гэткіх разважаньняў сказаць: Бога няма! Такое цверджањне раніць усе мае пачуцьці як вучонага і як чалавека».

Бэкэрэль (*Becquerel*) Цэзар-Антон (1787—1878). Выдатны французскі фізык і хэмік, зрабіў нямала адкрыццяў у галінах электрычнасці, цяпла і съятла. Быў веруючым. Эйм'е аб ім кажа, што ён уміраў з чыстасцю духа мудрацоў і з супакоем душы цнатлівага чалавека, з вераю ў несьмяротнасць душы і надзеяю на Бога». У сваіх выкладах ён аднойчы зацітаваўшы сказ Барцліюса аб існаванні Бога, казаў: «Думаю, што гэтая ўзънёслыя слова павінны быць добра зацемленыя, каб паказаць, што найбольшыя духі ня мелі такога пагляду быццам матэрыя сама праз сябе можа ператварыцца ў арганізм, але толькі пры помочы сілы, якая апаноўвае неарганічную матэрыю». Аб крыніцы сваіх рэлігійных перакананьняў ён казаў: «Гэта мае досьледы прывялі мяне зноў да Бога і да веры».

Пэльлет'е (*Pelletier*) Язэп (1788—1842). Французскі хэмік, які ўнёс шмат новага ў веду аб алькалёідах, сульфатах і аб хіне. Быў шчыра пабожны. Яго між іншымі пабожнымі вучонымі браў для сябе як прыклад вялікі матэматык Коші.

Фарадэй (*Faraday*) Міхась (1791—1867). Ангельскі фізык і хэмік, найбольшы эксперыментатор свайго часу, зрабіў шматлікія вынаходы і адкрыцці ў галіне веды аб электрычнасці, магнэтызме і съятле. Належаў да англіканскага секты глясістаў, вызначаўся глыбокай пабожнасцю. У 1847 г. ён кончыў свае выклады ў Каралеўскім Інстытуце такімі словамі: «Наша веда, якая пазнае ў прыродзе толькі рэчаў, мусіць нас прывяціці да думкі аб Тым, чым творам яны зъяўляюцца, бо праз аўтарытэт, які стаіць шмат вышэй як той, што прамаўляе з гэтых твораў, выказваецца тое, што ў іх ёсьць нябачнае. Аднак паслья сатварэння съвету можа быць ясна бачанае праз творы Яго вечная магутнасць і боскасць».

Шэнбайн (*Schönbein*) Хрыстыян-Фрыдрых (1799—1868). Нямецкі хэмік, які выкryў калеіды, шмат даследаваў жалеза, аzon і зъявішча каталізацыі. Быў глыбока рэлігійным пратэстантам. Аб сваёй веры пісаў: «Уся прырода аб'яўляе нам Бога, Якога мудрасць і магутнасць упакорвае нашу гордасць, спрыяе студыям і працы, бо ў Яго творах мы вучымся пазнаваць Яго і ўшаноўваць». Варта заўважыць, што да каталіцызму адносіўся прыхільна: «Што я знойходжу надзвы-

Прасльед веры і Царквы ў Савецкім Союзе

Весткі адтуль прыходзяць рэдка і вельмі асьцярожныя. У перыядзе Сталіна кожнае слова праўды аб уціску рэлігіі лічылася шпіёнствам і каралася надта цяжка.

Цяпер прасльед стаўся больш аглядны і глыбей падступны, тэрміны кары зменшыліся, але націск існуе і ў апошніх часох узмацняецца. Бязбожная рэклама на Захадзе ўгаварывае, што ў Саветах пануе поўная свабода рэлігіі і Царквы: на няшчасце наіўны Захад такой прапагандзе верыць.

Зъмяшчаем выняткі з лістоў, якія неяк дайшлі ад родных з Савецкай Беларусі. Адзін з нашых айцоў быў на высылцы ў лягеры Іркуцкай вобласці ў Сібіру — яму пісалі паraphвіяне:

«Ходзім у касцёл ў Задарожы...» А Задарожка — гэта страшэннае «Бездарожжа» і да-эзд туды быў вельмі трудны па гліністых вузеньках съцежках, і наагул там глухая вёска. А гэтыя слова: «Ходзім мы...» нявінныя і лягерная ўлада іх лёгка прапускала праз сваю цэнзуру. А тымчасам гэтыя бедныя людзі хадзілі дзесьяткі кілямэтраў, значыць, бліжэй ня было адчыненага касцёлу.

Паводле нашых інфармацый, адчыненых касцёлаў, у якіх адпраўляюцца рэгулярна набажэнства, ёсьць нязначная частка, можа пятая ці шостая. Рэшта пакасавана, зачынена, ці перададзена на съвецкі ўжытак, або разбурана, або нішчыцца на вачах людзей. Паміж імі былі помнікі старадаўнай беларускай культуры, вельмі прыгожыя і цэнныя. Бязбожны ўрад зацірае съяды веры і культуры: спадзяюцца, што народ забудзеца пра Бога і зраўняеца з жывёлай.

Калі у 1944 г. бальшавікі занялі Беларусь, спачатку гралі ролю апякуноў і дабрадзеяў: на-

чайным у Каталіцкай Царкве і тое чым яна можа ўстаяцца, дык гэта яе стараветнасць. Якія людзкія ўстановы так даўгавечныя, як гэтае Царква, ці якія так доўга захаваліся як яна? Рымская імперыя і іншыя валадарствы ўпалі; глыбокайдучыя перамены моцна ператраслі Эўропу; розныя навукі, філязафічныя систэмы і інш. съледавалі зынішчальна адны за другімі; нават супраць самое Царквы няраз уздымаліся гвалтоўныя навальніцы і няраз пагражалі Ей зынішчэннем. — А яна перажыла ўсё гэта і да сёньня астаецца непарушнаю. Такая жыцьцёвасць мусіць мець глыбейшы і мацнейшы грунт як камень і скалы».

(Далей будзе)

Л. Г.

ват пазволілі некаторым съятаром, якія вырвалися ад немцаў, вярнуцца на паraphvii. Аднак паслья, пад рознымі прэтэкстамі, пайшло съледства, арышты духавентва і дэпартацыя ў Сібір. З усіх лістоў бачым, што пераважную частку духавентва саслалі ў лягеры, даочы па 10 або па 25 гадоў, найчасцей бяз ніякіх судоў. Толькі паслья съмерці Сталіна Маленкоў пачаў выпускаць інвалідаў: тады, праўда, і здаровыя сталі «дахадзягамі» — значыць, дайшлі да поўнага інвалідства. А старыя ўжо былі няздатнымі да ніякай працы.

Да чаго давёў-бы Сталін, каб яшчэ пажыў з дзесятак гадоў?...

Съятары, якія былі выпушчаны, праходзілі праз дзесяткі фармальнасцяў, каб дастаць права выконваць абавязкі ў съятынях. Некаторых не хацелі нідзе мальдаваць і яны сталі прымусовымі валацугамі, якіх пераганялі з месца на месца. Іншых мальдавалі, але бяз права духоўнай практыкі. А шчаслівых съятары, што мелі права адпраўляць набажэнства, былі вельмі агранічаныя і месцам, і другімі пунктамі ці пагрозамі.

З усяго відаць, што савецкі прасльед перавышае найгоршыя для каталікоў часы цароў Мікалая I, Аляксандра II і III.

*

Маємо пачку лістоў ад нашых знаёмых: лісты з рознага часу і з розных мясцоў, пераважна з Усходняй Беларусі. Вось піша адзін Сп. Н.:

«Быў у нас съятар X., які адбыў лягер і прымусовыя работы каля сямі гадоў на далёкай паўночы (толькі Вы ня друкуйце ягонага прозвішча!). Ахрысьціў у нас 77 дзяцей блізкіх і далейших. Але зараз мусеў выехаць у свой пункт, дзе ён замальдаваны. Іншым двом, вашым знаёмым НН, не ўдалося замальдавацца: адзін мусеў выехаць на Украіну, дзе тымчасам можа працацаць у адчыненых касцёлах. А наш съятар хрысьціць вельмі шмат і нічога не байдзіць, хоць мы ўсе байміся за яго. Ён ездіць у суседнія гарады і там адпраўляе набажэнства. Расказываў нам: :Вось прыйшоў прадстаўнік сельсавету з пратэстам, але я яшчэ ахрысьціў грамадку і адразу выехаў. Найчасцей прыязджают толькі на адзін дзень. Здараюцца шлюбы, споведз, дзе прытрапіцца — ў дародзе, ў полі, ў маленькім пакойчыку. І ездіць, як магчыма, вазом, цятніком, а то й пехатою! У вёсцы Н за адзін раз ахрысьціў 97 дзяцей! Праўда, не раіў паведамляць і выклікаць далёкіх, бо гэта небасыпечна для іх і для мяне».

З другіх лістоў, з даўнейшай Магілёўскай губэрні: «Мы хадзім да Н. Туды прыязджаў ксёндз. Вельмі быў спрацаваны! Выспавядаў мусіць больш як сто людзей! А тут надыходзілі з дзецимі да хросту: мусеў перарываць споведзь, каб хрысьціць малых і большых і нават вялікіх (18 гадоў), бо тут даўно ня было сьвятараў. Людзі са съязьмі прасілі споведзі, але ўсе баяліся перашкоды і духоўная помач была недакончана. Ксёндз казаў: „Старое сэрца мусіць вытрымаць!” І ўжо другі раз духоўны айцец прыехаць ня будзе магчы..»

Піша адзін даўнейшы сусед: На Украіне адчынілі некалькі новых пунктаў для набажэнства, а на Беларусі нічога!

Паводле нашых вестак, палажэнне рэлігіі на Беларусі далёка цяжэйшае, як у другіх краёх — у Латвіі, Літве, Украіне. Там абмежаваныні меншыя, а ў Беларусі бязбожнасць проста шалеет! Прасьлед падыходзіць да часоў Нэрона і Дыоклесіяна. Гэты апошні выдаваў эдыкты нішчыць царкоўныя кнігі, начыньяне, съвятыні і сьвятараў. І новыя сатрапы на Беларусі праводзяць тое самае, але пад шыльдам свабоды...

Новая вестка: зъмена прозвішчаў — беларускіх на расейскія, бо гэта дае фаворы і палёгкі.

І новая кампанія — агітацыя супраць апошніх сьвятараў! Наязджаюць «карэспандэнты», якія выпісываюць розныя паклёпы і брэшуць бяз праўды і сэнсу. Аднак гэтага хапае, каб пачыгнуць інваліда-съвятара ў съледзтва, і робіцца суд, каб загасіць апошнія агенчыкі веры і малітвы.

У Беларусі няма ні біскупаў, ні духоўнай сэмінарыі. Апошняя каталіцкія съвятыя слабеюць і выміраюць. Урадавая бязбожнасць бярэ верх...

Божа, зжалься над нашым Краем і Народам!

*

З Заходнім Беларусі. Я спаткаў чалавека з пагранічных раёнаў Глыбокае, Браслаў, Мёры. Навіны самыя съвежыя, але ёсць самыя цяжкія. Прасьлед рэлігіі проста жахлівы.

Войстра забаронена вучыць съв. веры дзяцей і моладзь, а таксама спавяданьціх. Са старымі можна толькі маліцца ў царкве, ды ёт съвятыні пакасаваныя.

У Шаркаўшчыне касьцёл — вялікі, прыгожы — развалілі. Ня так даўно быў пабудаваны з дрэва. Бязбожная ўлада склікала мясцовых людзей на разгром касьцёлу, аднак людзі не пайшли, нават мясц. камуністы адказаліся! Тады прывезылі далейшых і трактарамі даканалі разборку. Як съцягвалі крыж і скідалі, дык так ўбіўся ў зямлю, што ўсе дзівіліся!

На гэтым месцы ўладзілі каток, а летам танцульку.

У Мосары памёр стары съвятар. І вось людзі шукалі новага. Прыйехаў нейкі малады: усе ў съцягшыліся. Але ён пачаў з амбоны бязбожную пропаганду. Народ кінуўся ўцякаць з касьцёлу. Бязбожны ксёндз (мусіць падстаўлены атэіст?) быў змушаны выехаць.

Асталіся толькі старыя съвятыя, якія дажываюць веку. Набажэнства акуратна йдзе толькі ў Браслаў і Мёрах: рэшта касьцёлаў нішчыцца гвалтоўна і бессаромна.

Палажэнне съвятараў праваслаўных падобнае. Апрача іншых спосабаў дакуکі і прасьледу, іх замучваюць яшчэ падаткамі ад царкоўных услугаў і ад будынкаў. Ня дзіва, што людзі самі «зачыняюць» цэрквы. Ясная справа, што бедныя людзі ня маюць сілы плаціць за арэнду съвятыні.

Пытаюся: «Якія былі ў вас адносіны эканамічныя?»

Адказ: — У нас, значыць, у нашым калгасе было значна лягчэй, як у другіх, бо наш калгас лічыўся «мільянэрам».

П.: — Што гэта значыць?

Адказ: — Мільянэрам у нас называлі калгас, які выплачваў ураду ўсе наклады і ня меў даўгоў. А другія наўкол проста ўтанулі ў даўгах перад урадам і ім німа ўжо ратунку! Нам і помоч ішла большая і палёгкі ў машынах, збожжы і іншым.

П.: — А колькі зараблялі на працадзень?

Адказ: — Нам выплацілі сёлета па 30 кап. і па кіляграму збожжа. А ў другіх дык і палавіну таго...

П.: — Добра! А як-же народ можа пражыць?

Адказ: — Мне асабіста жылося нязгорш, бо прысыпалі дзеци дапамогу з Амерыкі. А, кажаце, «народ»? Ну, свой участачак, або штосьці падробіца збоку, або проста — украдзенца з калгасу! Бо трэба-ж неяк ратавацца...

П.: — Ці даюцца машыны для працы ў полі?

Адказ: — Так, трактары і часам камбайны.

П.: — Але-ж мне ведама, што збожжа на Беларусі часта падпадае пад дажджы, дык як камбайны даюць раду?

Адказ: — Самае важнае, каб збожжа было зжата і змалочана. Камбайн не глядзіць, каб было лепш, але каб хутчэй: значыць, жнец і ма-лоціць адразу. Мякіна выдзымухіваецца на ве-цер, а зерне сушыцца пасыль. Ну, і выходзіць мука клейкая, а хлеб горкі і з закальцам. Шмат саломы марнуеца, а ўзяць яе нельга! Затое іржэўнік можна касіць, калі маеш на гэта права, ці дазвол. Яно служыць падпорай на зімовы корм. А сена купіць можна, калі хто мае лішніе, але толькі неафіцыяльна, у ночы...

Вось да чаго даводзіць камунізм!

Л. В.

Навука і рэлігія

У Маскве выдаецца гэты часапіс. Тэма вельмі паважная і сучасная. Праз доўгія вякі навука тулялася пад апеку рэлігіі, асабліва Каталіцкай Царквы. Калі на было друку, тады пэрважна манахі перапісывалі кнігі — на толькі царкоўныя, але і сьвецкія. Школы арганізаваліся пры съвятынях: пачатковыя пры паraphвіях, сярэдняя пры дэканатах, а вышэйшыя пры біскупах. Таксама і манастыры, паводле сваіх сілаў, арганізавалі школы рознага тыпу, бібліятэкі, музеі і інш.

Часапіс «Навука і Рэлігія», стасоўна да сваёй назвы, павінен аб гэтым ведаць і пісаць і, сапраўды, мы бачым у кожным нумары, што аўтары артыкулаў ведаюць аб значэнні рэлігіі для навукі, толькі характэрыйзуюць факты тэнденцыйна. Бяруць з жыцця Царквы ўсё адмоўнае і гэтым хочуць давесці «фальш» рэлігіі.

Пэўная справа, што ў кожнай рэлігіі знаходзяцца лянівія, і баязьлівія і грашалюбы... Што-ж? Хрыстос ведаў, з якіх людзей складаецца чалавечства і не пасылае на съвятароў анёлаў з неба, а загадаў браць кандыдатаў з грэшнага народу. І «каму больш дae, таго мaцней будзе судзіць».

Мы на можам гаварыць, што часапіс «Навука і Рэлігія» — ўсё фальшуе. Толькі съцвярджаєм, што неразумна ставіць на від благіх съвятароў, каб гэтым зьбіваць праўду рэлігіі. Хрыстос ня вінаваты, калі вінаваты бывае съвітар, біскup, або Рымскі папа. Нават у прыродным парадку, калі бываюць дрэнныя лекары-дахтары, то не скажам: «Яны ўсе такія і мы зусім на будзем лячыцца, а ўся мэдышына — гэта фальш і ашуканства». Таксама, калі заваліцца новы мост, або дом, дык не гаворым: «Усіх інжынераў і архітэктаў трэба гнаць далоў!»

А часапіс «Навука і Рэлігія» толькі на гэтай філізофіі ўсё будзе і так змагаецца з рэлігіяй.

ДАЦЬ РОЎНЫЯ ШАНСЫ!

Часапіс «Навука і рэлігія», як паказвае назоў, мае дзіве роўныя тэмы — навуку і рэлігію: значыць, трэба абедзвюю старонам даць роўныя шансы, спосаб дыспуту і абароны — адным словам, даць вольную волю! Калі-ж мы прыгледзімся да адставінаў і ўчытаемся ў журнал, дык бачым, што ў ім пакрыўджаны абудва бакі — і навука і рэлігія.

Нібы фаварызуюць навуку, але не даюць наукаўца матар'ялу, наукаўцах доказаў і аргументаў. Затое кожны нумар запоўнены фэльетонамі, расказамі аб грахох духавенства, жартамі,

анэксотамі, карыкатурамі на ўсё съятое. Вось ужо паўеку бязбожнікі цвярдзяць, што на было Хрыста, што ён ёсьць «міф». А ці далі хоць адзін салідны довада гісторычны, што Хрыста «выдумалі» і што ён на існаваў? Апрача насыменшак і таннай пропаганды, нікага факту супраць Хрыста на маюць. Адно толькі цверджанне на будзе довадам. Такім способам нельга называць журналу «Навука».

Таксама і ў адносінах да рэлігіі: рэлігія мусіла-б бараніцца і мецьмагчымасць даваць свае рацыі-довады, але ў Саветах рэлігія ЎКРЫЖАВАНАЯ. Праваслаўная Царква, хоць мае найкую палёгку, на можа выступіць у абароне рэлігіі. Каталіцкая Царква — яшчэ ў горшых адставінах. Значыць, змаганьне з бязбожнай пропагандай там падобна да таго, як Хрыстос маўчаў, калі Яго зыневажалі падчас мучэння. Правакавалі: «Зыйдзі з крыжа, а мы Табе паверым!» Але Ён маўчаў і на зыйшоў — не дзеля слабасці перад сілай, але прынцыпіяльна: Хрыстос на прымушаў іхнай вольнай волі.

Змаганьне з бязбожнасцю падобна да таго, як сільны, узброены жаўнер вызываў бы на барадзьбу звязанага нявольніка. Значыць, нельга называць журналу «Навука і рэлігія», але «Тэрор і рэлігія».

АДСТУПNIКІ

Блізка ў кожным нумары «Навука і рэлігія» дае прыклады адступнікаў. Гэта бязбожнікі вельмі цешыць: яны з гэтага выводзяць, што рэлігія ёсьць фальшам, бо ад яе адступаюць самі съвітары. Што-ж? перажыў гэта і сам Хрыстос. Самы першы і найгоршы адступнік быў Іуда Іскaryёт: ён нават цішком бунтаваў другіх апосталаў. Нам вельмі дзіўна, чаму Гасподзь меў вялікі посьпех (Уваход у Іерусалім) і вялікі заняпад (на Галгофе). Падобна і рэлігія: то перажыла 300 гадоў перасьледу — на пачатку, то мела трывумф, як хрысьціліся вялікія народы.

Цяпер, у перыяд камунізму, Царква зноў моцна занепадае, але гэта часова. Падчас Французскай рэвалюцыі здавалася, што наступіць поўны крах веры і Царквы, асабліва ў Францыі. І вось мы зноў там бачым адраджэнне рэлігіі.

Зусім на дзіўна, што ў часе прасьледу людзі адпадаюць ад веры: гэта зьявішча зусім нярэдкае. Мне ў Рasei гаварылі, што бязбожнікі сумысна стараюцца прашкнуць сваіх атэістаў у духоўныя сэмінары, каб тыя пасыля разъбівалі Царкву. Калі так, то й пэўна будуць такія штучныя адступнікі. Але бываюць здраднікі і з стар-

шых веруючых людзей — з прычыны людзкой слабасці, або з вырахаваньня, ці са страху перад судом.

Вось у нумары 7-ым паказаны такі съявитар-адстуспнік, летувіс Рагаўскас, які 13 гадоў «служыў Богу», а пасля толькі-ж часу змагаўся з Богам. А быў-жа перш прафесарам у духоўнай сэмінары!

Гэтага з поўнай пэўнасцю паказывае журнал, што ён чалавек «ідэйны», што ён перш быў набожным ксяндзом, а пасля «пераканаўся» да атэізму. Толькі-ж будзіца сумляваньне, калі Рагаўскас «праканаўся»? Як яму паводзілася ў часох да-савецкіх, дык ён тады ня мог пераканацца; а калі пайшоў прасьлед рэлігіі, тады толькі зъяўрнуў да бязбожнікаў. І цікава, што Рагаўскас паказаны як герой, ледзь ня мучанік у атэізме: яму пагражала ю, яму пасылаюць атруту і г. д. Скажыце: як то ў бязбожнай старане-дзяржаве атступніку няма абароны?! Але-ж за яго стане ўся моц Савецкага Саюзу! Ці-ж якаясь «дэвотка» будзе мацнейшай? Рагаўскас — агітатар: ён урадовец, пісьменнік, выступае ў радыё...

Што Рагаўскас пачувае ў сваім сумленіні, мы не бяромся судзіць: судзіць будзе Бог і яго, і нас усіх, і аддасцьць кожнаму справядліва. Людзі ўмеюць угадаваць ня толькі другіх, але і сябе. І Гуда «пераканаўся», што Хрыстос ня ёсьць Мэсыяш і прадаў Яго; а пасля злы дух давёу яго да поўнай роспачы. Але хто съведама не награшыў супраць Духа Святога, той яшчэ можа пры Божай ласцы навярнуцца. Мы жадаем, каб Рагаўскас, калі пачне «голос Божы», «не зацьвярджаў свайго сэрца»!

«ІНКВІЗЫЦЫЯ» І ІНШ. ЗАКІДЫ.

Калі ставяцца закіды Каталіцкай Царкве, як справа інквізыцыі, а таксама нягодных папаў (Аляксандра VI і інш.), дык пэўна нам няпрыемна гэта слухаць. Мы самі мусімо саромеца тых папаў і тых даўнейшых практыкаў. Таксама і таго, што Царква праз сваіх неразважных прадстаунікоў супраціўлялася паступовым тэорыям навукі. Людзі мяшалі справы веры са справамі навукі і баяліся, што гэтыя пашкодзяць дагматам веры. Але тады вучоныя падзяліліся ў сваіх поглядах: што цъвардзілі адны, тое другія зъбівалі, дык і ня дзіва, што прадстаўнікі Цэрквы папалі ў памылку. І трэба значны процэнт недаразуменіння злажыць на адказнасць тых часоў: тады сапраўдная навука толькі пробавала ставіць няпэўную тэорыю.

Аж нарэшце мы живём у часох ясных, вольных, калі Царква ня толькі не ставіць перашкодаў, а сама абвяшчае права шыбаць паднябесы і «шукаць там Бога». І вось у гэтых прасветленых часох атэісты кричаць, што Хрыста ня было — і гэта быццам на падставе навукі, а ня могуць даць ніякага навуковага доваду! І калі ў імя навукі бязбожнасць рассылае тысячи агітатараў, друкуе масу кніжак, газетаў, журналаў супраць веры ў Бога, дык Царква ня можа даць ні аднаго апостала з свайго боку, каб зъбіваць фальшивыя аргументы, ня можна друкаваць нічога контра, бо мае закнэбліваныя вусны. Так, Царква ў Савецкім Саюзе УКРЫЖАВАНАЯ!

Лявон В.

Пастырскі ліст Герархіі Англіі і Валіі

Гэты вельмі важны для нас дакумент быў чытаны ў І-ую нядзелю Адвенту 1. XII. 1963 г. увесь калісткіх касцёлах. Ён датычыць тутэйшай эміграцыі. У лісьце пералічаюцца эмігранты Паліакі, Італіянцы, Украінцы, Аўстрыйцы, Беларусы, Харваты, Чехі, Немцы, Мадзяры, Летувісы, Латышы, Славенцы, Гішпанцы, Мальтанцы і Югаславы. Ліст падпісалі ўсе Біскупы Англіі і Валіі.

Справа датычыць адносінаў між мясцовым народам і эмігрантамі. Пад прычынамі эміграцыі адзначаюцца матывы эканамічныя і палітычныя. Эміграцыя складаецца з каталікоў і інш.

Найперш — справа рэлігійнай абслугі каталікоў: кожная нацыя мае сваіх съявитароў. Рымскі Апостальскі Пасад ад часоў Папы Св. Пія X-га дужа клапаціцца аб эміграцыі, аб ейных духовых і дачасных патрэбах. А Папа Пій XII выдаў спэцияльны дакумент, пад назовам «Сям'я на выгнанні», які стаўся «Валікай Картай» для эмігрантаў. У Рыме заложана Міжнародная Рада для апекі над эміграцыяй. У Раду ўваходзяць біскупы і прадстаўні-

кі ад усяго съвету. Ад беларусаў — прадстаўнік Пралат П. Татарыновіч.

У Англіі ёсьць зарганізаваны Нацыянальны Камітэт для эміграцыі.

Біскупы дзяякоўць тым людзям, якія дасюль памагалі эмігрантам і маюць надзею, што, не зважаючы на перашкоды, справа апекі над эмігрантамі будзе ляжаць на сэрцы людзей добрай волі. Съявитары будуць даваць магчымасць розным нацыям адпраўляць багаслужбы ў сваіх касцёлах. І ўсе добрыя людзі будуць ветліва прыймаць і запрашаць эмігрантаў на свае зборкі і ў свой дом — як каталікоў, так і іншых, — памагаць ім уладзіць іхнае жыццё, каб чуліся тут, як у сябе дома. Эмігранты заклікаюцца цікавіцца жыццём краю, каб быць для яго карыснымі і патрэбнымі, уваходзіць у тутэйшыя арганізацыі і таварыствы і весьці жыццё прыкладнае і годнае пашаны. Няхай усе памятаюць слова Хрыста: «Багаслаўленыя міласэрні...» і «Я быў у дарозе, а вы прынялі Мяне». (Мат. 25, 35).

X.

З БЕЛАРУСКАГА ЖЫЦЬЦЯ

Англія:

ЯЛІНКА ў ШКОЛЕ СЬВ. КІРЫЛА ў ЛЁНДАНЕ.

Вучні школы сьв. Кірыла Тураўскага ў Лёндане ладзілі ялінку ў нядзелю 15-га сьнежня.

Як і папярэднім разам, у гэтым годзе ялінка ўдалася вельмі добра. Акрамя дзяцей — галоўных гасцей, — тут было шмат дарослых. Можна было бачыць бацькоў вучняў, кіраўнікоў беларускіх арганізацый, а таксама шматлікіх дабрачынцаў і прыяцеляў школы, якія прыехалі на гэтую ўрачыстасць зблізу і здалёку.

Праграма была вельмі багатая: музыка, калядкі, вершы, «Батлейка», ну і Дзед Мароз, які прынёс гасцінцы для ўсіх дзетак.

Аўтарам «Батлейкі» быў а. Язэп Гэрмановіч, які сам быў прысутны на вечары. Вось яе зъмест: да пастушкоў, якія ўночы съцерагуць авечак, зъяўляецца анёл і абвішчае ім, што сініня нарадзіўся ім Хрыстос Збавіцель. Ён загадвае пастушком ісьці і

старога пастуха і Алеся Міхалюка ў ролі анёла. Ни можна таксама прымінуць Эдуарда Уолше і Пятруса Каўбасу, якія на дудцы і на бубне адыгравалі «Саўка ды Грышкі».

Пасля пастаноўкі, у часе скромнага прыніцця, зноў пачаліся съпевы пры ёлцы з запаленымі съвечкамі. Усе так весела гулялі, што ўканцы не абышлося і без сълёзаў, калі некаторым маладым гасцям прышлося зъбірацца дадому...

ДАСТОЙНЫЯ ГОСЬЦІ ў ШКОЛЕ СЬВ. КІРЫЛА.

У пятніцу 20-га сьнежня вучні Школы сьв. Кірыла мелі гонар гасціць у сябе дастойных гасцей у асобах Уладыкі Часлава Сіповіча, які нечакана прыехаў у Лёндан, і Сакратара Апостальскай Дэлегацыі ў Лёндане, Даст. Манс. Б. Торпільяні. У іхны гонар яны паўтарылі праграму ялінкі зь мінулай нядзелі.

Ад імя вучняў бітаў дастойных гасцей Ф. Сенікоўскі, прэфект школы. У сваёй кароткай прамове ён, між іншым, сказаў: «Сініня ўвесь съвет рыхтуеца да сьвята Каляд. Беларускі народ, нажаль, ня мае магчымасці разам з іншымі народамі славіць свабодна Нованараджанага Збавіцеля. Хай-жа Ён прыме хвалу з вуснай горсткі беларускіх дзяцей на чужыне».

Пасля заканчэння госьці, бачна ўзрушаныя, шчыра дзякавалі маладым артыстам за так прыгожы вечар. Не абышлося і без падаркаў, якія кожны вучань атрымаў ад Манс. Торпільяні.

Гэты вечар, які доўга астанецца ў памяці вучняў, быў годным заканчэннем першай чверці наўчальнага году. На наступны дзень раніцай усе вучні раз'ехаліся на Каляднія канікулы.

УЛАДЫКА ЧАСЛАЎ У ЛЁНДАНЕ.

Адарваўшыся ад сваіх шматлікіх заняткаў у Рыме, Яго Дастойнасць Япіскап Часлаў Сіповіч, Апостальскі Візытатар для Беларусаў Каталікоў, прыбыў 17-га сьнежня ў Лёндан, каб там правесьці Каляднія съвяты.

Каляднія съвяты і Богаяўленыне Уладыка правёў у Лёндане, дзе служыў Архіерэйскія Літургіі ў саслужэнні з съвітарамі Беларускай Каталіцкай Micii ў царкве сьв. Пятра і Паўла ў Мар'ян Гаўз.

У нядзелю 19-га студзеня, з нагоды вясэмідзённых малітваў за Хрысьціянскую Еднасць, Ула-

пакланіцца яму. У доказ праўдзівасці сваіх словаў, ён развязвае язык аднаму нямому пастушку. Пастушки радасна зъбіраюцца і выходзяць з песніню:

Пойдзем, пойдзем у стаенку,
Будзем бачыць там Паненку,
Што Хрыста нам нарадзіла
І на сенцы палажыла.

Толькі адзін пастушок ніяк не можа сабрацца: ён усё забываеца то палку, то торбу і павінен вяртацца па іх.

Багатая праграма беларускіх калядак каштавала шмат высліку для кіраўніка хору, сп. Г. П. Вось назовы калядак: «Неба і зямля», «Саўка ды Грышкі», «Новая радасць съвету ся явіла», «Нарадзіўся», «А ў съвеце нам», «Дзіўная навіна», «Съвеціць зорачкі», «Ой на моры», «Я хадзіла ў мысьлях», «Новая радасць стала».

Усе госьці зъвярнулі ўвагу на прыгожую дэкарацыю сцэны і на ёлку прыбраную амаль выключна цацкамі зробленымі самымі хлопцамі.

Хоць усе хлопцы ігралі вельмі добра, але асабліва трэба тут успомніць Міхася Гасьцеева ў ролі

дыка зноў служыў Архіерэйскую Літургію ў саслужэнні з а.а. Л. Гарошкам і Я. Германовічам. Прыгожа съпяваў хор Школы сьв. Кірыла.

Гэта была апошняя публічная Літургія Уладыкі Часлава ў Лёндане. У панядзелак 20-га студзеня ён быў на прынцыйцы, ладжаным Ангельскім япіскапамі ў гонар новага Апостальскага Дэлегата, Архіяпіскапа Кардынале, а 22-га выехаў у Рым.

Уладыка Часлаў, які зъяўляеца генэральным ігуменам Ордэну Айцоў Мар'янаў, адведаў усе манастыры гэтага ордэну ў Англіі. У Гэрэфорд ён служыў Архіерэйскую Літургію ў саслужэнні з а. Я. Германовічам. Гэтая Багаслужба знайшла шырокі вodguk u мясцовай ангельскай прэсе.

ВАСЬМИДЗЕННЫЯ МАЛІТВЫ ЗА ЕДНАСЦЬЦЬ.

З нагоды восьмідзённых малітваў за Хрысціянскую еднасць, съвтары Беларускай Каталіцкай Місіі ў Англіі былі запрошаныя служыць съвтары Літургіі ў розных цэрквях у Лёндане.

Айцец Леў Гарошка, рэктар Місіі, служыў съвтару Літургію ў суботу 18-га студзеня ў вялікім жаночым манастыры ў цэнтры Лёндану (Рэджэнтс Парк), пры якім існуе таксама школа для дзяўчат.

Айцец А. Надсон служыў сьв. Літургію ў нядзелю 20-га студзеня ў царкве а. Езуітаў на Фарм Стрыт. Гэтая Літургія была заканчэннем мітынгу, які быў зарганізаваны з нагоды восьмідзённых малітваў на Трафальгар сквэр. Шматлікі ўдзельнікі мітынгу розных веравызнанняў былі прысутныя на Літургіі.

У Сераду 22-га студзеня а. А. Надсон служыў сьв. Літургію для студэнтаў Лёнданскага Університету ў царкве сьв. Патрыка. Прыгожа съпяваў хор товарыства сьв. Яна Залатавуснага.

КАЛЯДНІ ВЕЧАР У ЛЁНДАНЕ.

Беларуская калёнія ў Лёндане ладзіла супольныя калядні вечар у суботу 12-га студзеня ў Беларускім Доме.

Пасыяя адсъпяваньня Калядняга трапара і прывітальнага слова Старшыні ЗБВБ, сп. Ул. Бутрымовича, усе госьці заселі за багата застаўлены стол, з смакам прыгатаваны лёнданскімі беларускамі. Айцец Надсон у сваёй кароткай прамове гаварыў аб праудзівым і хвалішыўмі міры. Ён сказаў, што толькі мір, які прынёс Хрыстос людзям у часе святаго прыісьця на сьвет, можа забясьпечыць сапраўднае шчасце ці то адзінак, ці грамадзтва. Пасыяя прамаўляў таксама сп. А. Зданковіч.

Пры саброўскай чарцы і закусцы гутарка ажывілася, а ад гутаркі хутка перайшлі да съпеву. Гукі калядак і іншых беларускіх песеняў доўга раздаваліся ў сценах Беларускага Дому. Не абышлося і без Дзеда Мароза, які раздаў падарункі дзецям.

Вечар быў вельмі ўдалы і кожны развязіваўся з надзеяй, што ў наступным годзе можна будзе зноў спаткацца ў на менш прыемнай атмасфэры.

НОВЫЯ ПОШУКІ ў ГАЛИНЕ БЕЛАРУСКАЙ ЦАРКОЎНАЙ МУЗЫКІ.

У гэтым нумары «Божым шляхам» замешчана першая частка артыкулу аб беларускай царкоўнай музыцы. Ён напісаны здольным маладым ангельскім музыкалёгам, які пакуль-што хоча быць ведамым пад псэўдонімам Г. Піхура.

Сп. Г. Піхура, які зъяўляеца абсалівэнтам Оксфордскага Університету і Сарбоны, сам прызнаўся, што пачынаў свае пошуки ў галіне беларускай царкоўнай музыкі з немалой доляй скептыцызму. Аднак ягонае зацікаўленыне і захапленыне расло разам з поступам ягоных пошукаў. Сяньня сп. Піхура цвердзіц з пэўнасцю, што старая беларуская царкоўная музыка мае скарбы, якія не ўступаюць найлепшым узорам маскоўскай ці ўкраінскай музыкі. Ён уважае, што ёсць ўсходніславянская царкоўная галіна шмат траціць, таму, што досьледы над беларускай музыкай да гэтага часу былі так занядбаныя.

Як першы вынік сваіх арыгінальных дасьледаванняў, сп. Піхура рыхтуе цяпер зборнік беларускіх літургічных напеваў. Першая частка будзе складацца з музыкі для Літургіі сьв. Яна Залатавуснага і мае быць зданая ў друк перад Вялікаднем г. г.

Францыя.

АЙЦЕЦ ГАРОШКА ў ПАРЫЖЫ.

Так здарылася, што ў Францыі няма цяпер ніводнага беларускага съвтара. Дзеля гэтага прыезд съвтара з іншай краіны зъяўляеца заўсёды вялікай падзеяй для мясцовай беларускай Калёніі.

У гэтым годзе а. Леў Гарошка з Лёндану праўёў Калядні час у Парыжы. Ён служыў сьв. Літургію для беларусаў у капліцы пры царкве Нотр Дам дэ Шамп у нядзелю 22-га сьнежня і 5-га студзеня. У гэту апошнюю, пасыля Службы Божай, адбыўся супольны съвяточны абед для ўсёй беларускай каплёніі з Парыжа, спалучаны з агульным зъездам беларускай сэкцыі Сындыкату Хрысціянскіх Работнікаў.

Нямеччына.

УЛАДЫКА ЧАСЛАЎ У МЮНХЭНЕ.

Па дарозе з Рыму ў Лёндан, Дастойны Уладыка Часлаў Сіповіч заехаў у Мюнхэн.

У суботу 14-га сьнежня Уладыка, у саслужэнні з Даст. Пратарэям У. Салаём і адным латыскім съвтаром, адслужыў урачыстую сьв. Літургію для мясцовай беларускай каплёніі, а таксама жалобную Службу Божую па загінуўшых беларускіх героях, бо ў гэты дзень Беларусы ў Мюнхэне съвятавалі ўгодкі Слуцкага паўстання.

З БЕЛАРУСКАЙ ПРЭСЫ:

СЯЎБІТ. 1964, № 36. Студзень-Люты. Часапіс Каталіцка-Грамадзкі. Нью Ёрк.

Цэлы нумар заняты біблійнай паэзіяй «СЕМ ПАКУТНЫХ ПСАЛЬМАЎ». Найперш дадзена ўступніе слова аб пакуце; пасыяя вершаваныя псальмы — 6, 31, 37, 50, 101, 129 і 142. Далей ідзе Літанія да Усіх Святых (Паводле кніжкі «Голос Душы»). Далей — псальм 69 і пакутнія малітвы. Усе псальмы пераложыў а. Язэп Германовіч. Мэта аўтара пададзена ў уступным слове: «Сем Псальмаў Пакутных», калі мы будземо чытаць іх ці пяяць у малітве, вельмі нам памогуць адчуць грахі і павярніцца да праудзівай пакуты». Калі-б хто падаў крытыку гэтага перакладу, ахвотна зъмесцім у «Б. Шляхам».

З рэлігійнага жыцьця на съвеце

Польшча. Урад прымусова выклікае з духоўных сэмінары ў і з кляштараў клерыкаў у войска на два гады, перапыняючы ім студыі. Там стараўца выхаваць іх у атэістычным духу, а выпускавочы робяць усякія старанні, каб адараўца ад Божай службы і ад веры ў Бога.

Да гэтага часу прапаганда не дае вынікаў: клерыкі паслья вайсковай службы зноў виртаюцца ў сэмінары і кляштары. Выняткі бываюць вельмі рэдкія. Цяпер камуністыя спалохаліся, што клерыкі вядзяць у войску рэлігійную пропаганду.

Кашмір. Гэты край ляжыць на поўначы паміж Індый і Пакістанам: абедзівье дзяржавы хочуць пе-рацягнуць Кацмір да сябе. У вялікіх спрэчках у Кацміры згінуў з съвятыні волас Магамета; волас быццам нехта ўкраў. Справа пагражала бунтам і вайной паміж Індый і Пакістанам. Паслья неяк той волас знайшоўся: была радасць. Аднак паўстаў сумлеў, ці волас праўдзівы? Дык зноў — не-даразуменне і закалот.

Францыя. Ведамы а. Дюваль, манах-езуіт, ад 1957 г. выступае з гітарай на сцэнах тэатраў, сіпяваючы рэлігійныя і нават съвецкія песні. Ягоны мягкі, прыемны бас чаруе слухачоў, а грамафонныя пліткі расходзяцца па цэлым съвеце. Дюваль пранікае ў атэістычныя асяродкі і вядзе рэлігійную пропаганду сваёй песні.

Прыклад Дювала пацягнуў іншых. Манахіня Люц. Габріэль, дамініканка з Бэльгіі, таксама зрабіла «кар'еру» на сцэне з гітарай. Ейная пліткі пайшлі ў съвет вельмі бойка. За адну толькі песнню аб Св. Дамініку яна зарабіла 100,000 ф. ст. Але кажа, што маемасць усяго съвету ня мае для яе ніякага значэння. Усе ейныя прыбыткі ідуць на патрэбы закону і на місіі.

ВЫБРАННЫЯ ДУМКІ СЪВЯТЫХ

Св. Антоні Вялікі: Бойцеся адыходу ад веры, як пачатку ўсяго злога. Моцны фундамант усіх съвятых — вера.

Зграшыць у жыцьці — у справах — гэта слабасць; дапускаць недаверства — гэта знак дзёрскай лёгкадумнасці і неразвагі.

Бо́яз Гасподня і памяць аб съмерці няхай за-ўсягды будуць перад нашымі вачымі.

Гэтае кароткае жыцьцё правядзём так, каб пра-бываць у Богу, які запытаецца ў нас адказнасці ў дзень судны.

Як густы лес, калі яго ня сьцерагуць, нішчыцца пажарам, так крывадушнасць, будучы дапушчана да сэрца, губіць душу і прытым паганіць і цела.

Хто жыве з чалавекам сварлівым, той жыве з дзікім зверам.

Пануй над сваім языком і не памнажай слоў, каб ня множыць сваіх грахоў.

Не гавары з гневам. Хай твае слова як і тваё маўчаныне будуць поўныя развагі і мудрасці.

Хто любіць пустаслоўе і многаслоўе, той няз-дольны да ніякай добрай справы.

Таму, хто ня ўважае на тваё слова, не гавары да яго.

Індыя: Эўхарыстычны Кангрэс. У гэтым годзе на пачатку сънежня адбудзеца рэдкая ўрачыстасць сусьветнага харектару — Эўхарыстычны Кангрэс — Зъезд каталіцкіх пілігрымаў з усяго съвету. Мэта: аддаць у публічных набажэнствах, у разважаньнях і генэральнай працэсіі, з пакутай за грахі, хвалу Госпаду Ісусу ў Святых Тайнах. Ёсьць надзея, што на Кангрэс прыбудзе Рымскі Папа Павал VI, які ўжо атрымаў запросіны презыдэнта Індыі.

Індыя — вялізны край з шматлікім народам. Рэлігія там пануе буддыйская, магамэтанская і індусізм. Існуе маса розных сектаў. Каталіцкая Царква вядзе там з посыпехам сваё апостальства і налічвае каля пяці мільёнаў вернікаў. Ёсьць ужо значны працэнт гіндусаў съвятароў і біскупаў, і адзін кардинал, Грацыяс, які й заклікае ўесь съвет прыбыць на Кангрэс.

ТЫДЗЕНЬ СТУДЫЯЎ У ЧЫКАГО

У дніх ад 28 лістапада да 1-га сънежня 1963 адбываўся ў Беларускім Культурна-Рэлігійным Асяродку ў Чыкаго ТЫДЗЕНЬ СТУДЫЯЎ, ужо трэйці па чарзе.

Тыдні Студыяў у Чыкаго адбываюцца што два гады і маюць за сваю мэту разважыць на звязы з беларускага актыву, творчай інтэлігенцыі, вывучыць за 2 гады дасьледчыя матар'ялы, якія адносяцца да беларускай мовы, культуры, съведамасці, рэлігіі, гаспадарскага становішча Беларусі, — спосабы і насіленыне бальшавіцкага наступу, нацыянальныя страты, супраціў народу, дзейнасць беларускай эміграцыі і інш.

Сёлетні тыдзень Студыяў адбываўся ў неспрыяльных умовах, у першых дніх амэрыканскай жалобы, выкліканай забойствам Прэзыдэнта Джона Кеннеды. Дзеля гэтага сумнага здарэння многія нашыя вучоныя, якія працуяць у дасьледчых установах, ня мелі змогі ўдзельнічаць у Тыдні Студыяў.

З БЕЛАРУСКАЕ НАРОДНАЕ МУДРАСЦІ

Які розум, такая й гаворка.

Які салавей, такая яго й песня.

Як мы да Бога, так і Бог да нас.

Як ні хадзі, съмерці не абміеш.

Як няма ахвоты, то няма й работы.

Які ў ядзе, такі ў хадзе.

Якое ёсьць мейсца — ня зрушайся;

на адным мейсцы і каменъ абрастае.

Як пасееш, так і пажнеш.

Як пасыпеш, так і высьпішся.

Як працуеш, так і маеш.

Як Серка кормяць, так Серка й брэша.

Як стане ліха, ня ўседзіш ціха.

Як ты к людзям, так і людзі к табе.

Як ты чорта мёдам ня маж,

а ён усё дзёгцем съмядзіцъ.

Вершы і байкі

СІРАТА

Браты, хто з вас быў сіратою?
Хто быў так прыгнечан, забыты,
Як я, у куточак забыты?
Хто жыў з бядой-маткай ліхую?

Блukaўся бяз мамы і таты? ..
А хатай чужы быў куточак,
Адзежай — благі ласкуточак?
Скажыще вы, людзі багаты!

Ах, мама! Ах, мамачка міла!
Ты лепша была, прыгажейша,
Ад матак усіх даражэйша:
Узяла цябе страшна магіла.

А быў я слабенька дзіцятка —
Такі яшчэ хлопчык маленъкі.
І вось адыйшлі даражэнъкі,
Абое — і мамка і татка.

І зараз прыйшлі нейкі людзі,
Забралі і тату і маму,
Схавалі ў глыбокую яму,
Зямлю ім звалілі на грудзі.

І нешта там мне гаманілі,
Гукалі і моцна плялі,
І плакаць мне там не давалі,
І лепшую долю сулілі.

Вось я сіратою астаўся:
Адзін — як той колас у полі,
Адзін — для гаротнае долі,
Адзін — сам з бядою спазнаўся.
Я відзеў ... шчасльвія дзеци,
Што туляцца, песьцяць да маткі,
Як тыя маленъкі курчаткі.
Ня мог я праз сълёзы глядзеци.

Падрос я, ўцягнуўся на службу.
Спакаўся я там з пастухамі,
Хацеў з імі жыць як з братамі,
Заходзіў у цесную дружбу.

А тыя для зьдзеку, для съмеху
Нираз мяне крыўдзілі білі,
І добра мне там насалілі —
І зла навучылі і грэху.

І стаў я блудзіці страшэнна,
Як дрэўца, пасаджана крыва,
Расьце так на съмех і на дзіва,
Так я гаварыў, рабіў дрэнна.

Пустую ману стаў лавіці:
Мне марнага шчасця жадалась,
Аднак у руках яно рвалась,
Як тыя паўцінавы ніці ...

Я стаў ад людзей уцякаці,—
Любіў ціш і глуш, адзіноту,
Забаву сваю і работу,
І з птушкамі ў лесе пяяці.

Прырода мяне захапіла:
Я з пчолкай да кветкі гукаю,
Ці з птушкай па лесе лятаю
І радасццяй сэрданька біла.

Над берагам рэчкі часамі,
Як зайчык ў траве утаюся,
Да рыбкі гукаю, дражнюся —
Аж часам засну між кустамі.

Вядзе мяне нехта да раю:
Там птушкі, там рыбкі мне съняцца,
Я там навучыўся съмяяцца —
З анёлкамі ў жмуркі гуляю.

Ня крыўджу на съвеце нікога,
Я дрэўца, я кветку жалею,
Гнязда я закрануць ня съмею.
З прыродай малюся да Бога.

Красуецца съвет так прыгожа:
Мільёны тых зорак у ночы,
Гляджу — разъбягаюцца вочы —
Ты — добры, найлепшы, мой Божа!

На съвеце ня маю нікога.
Запален нябеснаю іскрай,
Як сокал маланкаю быстрай,
Мой дух стаў імкнуцца да Бога.

А Бог даў мне голас на дзіва,
Каб мог я гукнуць на съвет цэлы,
На съвет, што зблудзіў недасьпелы:
«Гэй, людзі, што ходзіце крыва!»

«Браточки, вы — кроў мая родна:
Вы праўды, дабра вы шукайце,
Руку сіраціне падайце —
Паўстане так доля народна».

У нашых, у сэрцах пакутных
Ёсьць сіла гартоўнае сталі.
Ах, цяжка мы ўжо гаравалі —
Ёсьць сіла у плечах магутных.

Вялікая сіла у згодзе...
Зямля, хоць і шэрая, родзіць
І ўсе нам труды нагародзіць —
Ёсьць сіла у нашым народзе.

Дык вось пачну клікаць да згоды,
Да міру у працы і ў хаце,
Бо згода — найбольшыя багацце,
Бо згодай стаяць ўсе народы.

1932.

Б А Б Р Ы

Бабры раз грэблю будавалі:
Зубамі, лапамі, як зналі,
Злажылі плот і хату самі
І ўсё прыпляскалі хвастамі.

Як у людзей, бабёр «дзяяч»
Балтаўся ўсюды як таўкач:
Пад руکі ўлазіў, замінаў:
Задзёршы нос баброў ганяў,
Усеньку працу іхну брыдзіў
І ад апошніх слоў іх стыдзіў,
Але ніхто, нідзе, ніразу
Ня слухаў тут яго заказу.

Бабры сказали: «Тут — ня штуба:
Супольна хата як ня люба,
Браток, ў балота лепши ідзі —
Хлявок сабе там згарацдзі!»

Бывае так і беларус:
Улезе з локцямі ў хаўрүс,
Хоць плач! Зь ім гора; усюды ён
Тырчыць як той ражон.

П Е В Е Н Ъ

Наш певень аб курэй ня дбае:
А дзе зярнё прыдбае,
Дык, хоць чубатку кліча,
Здалёку крокі ліча,
Каб покульн курка даляціць,
Зярнё самому змалаціць.

А як прыскочуць дзъве,
Адной, другой па галаве!
Сам еў за двух —
Аж спух.
І гэтак замарыўся,
Што і пляць забыўся. —

Ну, куры распаўзліся,
А ён «пляў» у місе.

*

Я відзеў: нашы малайцы —
Артысты — съвет дзівілі. —
З Парнасу зълезылі: як шаўцы
Сівуху смагла пілі...

«ТРЭЦІ» КАРЫСТАЕ...

У яблык ўлез чарвяк.
Маленкі, небарак,
Ён еў і рос, і рос і еў:
Зрабіў у хаце хлеў,
Усе куточкі запаганіў,
І хлеб свой і кватэру ганіў...

Як смоўж зъмяіным крокам
Пачаў вылазіць бокам.

І яблыку ўжо стала досьць,
Бо да пары збан ваду носіць;
На ветры яблык паківаўся
І ўзяў і адараўся. —

Як гракнуў — бах! — на двое
розваліўся,

Прытым чарвяк на смерць забіўся.
Варона тут кульком,
Скуль быўши, наляцела
І яблык з чарвяком
Падзюбала і зъела.

В. А.

П А В Е Д А М Л Е Н Ъ Н Е.

Беларуская школа-інтэрнат імя сьв. Кірыла Тураўскага ў Лёндане ўжо прымае ўступныя заявы ад кандыдатаў на новы 1964—65 школьны год.

Кандыдаты павінны быць хлапцамі беларускага паходжання (т. зн. прынамся адзін з іхных бацькоў павінен быць Беларусам) у веку ад 8 да 11 гадоў. Старэйшыя хлопцы будуть прыймацца толькі ў вынятковых выпадках.

Лік вольных месцаў у школе вельмі абмежаваны. Заявы будуть разглядацца ў парадку атрымання. Дзеля гэтага бацькі, якія-б жадалі паслаць сваіх сыноў у Школу сьв. Кірыла Тураўскага ў наступным школьнім годзе, павінны ў сваім собскім інтэрсе звязнацца ў гэтай справе як найхутчэй да кіраўніцтва школы.

Ува ўсіх спраўах, звязаных з школаю, трэба звязвартыца да айца Кіраўніка, які будзе заўсёды рады даць неабходныя інфармацыі і выслучаць праспект школы тым, якія гэтага жадаюць.

Пісаць трэба на адрас:

The Rev. Headmaster,
St. Cyril's House,
41, Holden Road,
London, N. 12.

Лёндан, 15-га студзеня 1964 году.

*

Увага: Рэдакцыя просіць прарабчэння, што 1-шы нумар (82) крыйху спольнены і высылаецца звычайнай поштай. Дзеля таго, што на маем пэўных адрасоў нашых Прыяцеляў і Суродзічаў, вельмі Вас просьмі памагчы нам здабыць такія адрасы! Тады будзем перасылаць кожнаму асобна. А нумары 1-шы і 2-гі (82, 83) просьмі ласкава разаслаць або раздаць як пробныя. Можна толькі абмінуць такія адрасы, дзе не жадаюць мець наш Часапіс.

Выбачце за прыкрасы і авансам дужа дзякуем за супрацоўніцтва. Нам здаецца, што гэтая ўслуга грамадзкая. Калі-б хто жадаў прыслучаць якія здзяяўлі ці пытаныні, ахвотна будзем служыць помачай і радай. Калі-б хто прыслучаў карэспандэнцыю ці артыкул, пастараемся надрукаваць. Крытыку таксама прыймем да сэрца і дапасуемся да вымогаў, паводле рацыі.

Будзьце добрыя паведаміць аб усіх нашых імкненнях Дарагіх Суродзічаў!

Дзякуем!
Рэдакцыя «Божым Шляхам».

Пісьма ў Радакцыю:

3 МАКАО (КІТАЙ) ПАВЕДАМЛЯЮЦь:

Ад ліпеня была ў нас страшная засуха і не хапала вады нават для піцца. Ваду выдзялялі як лікарства. Мы неяк вымалілі ў Божага Міласрдзя дождж і адразу ўсё прыйшло да нормы. Затое ў Гонг-Конгу засуха трывае далей, а там амаль 4 мільёны людзей! Выдзяляюць там кожныя 5 дзён па 4 галёны вады на сям'ю. З гэтае прычынны кожную сыботу прыезджае стуль у Макао калі 6-ці тысяч турystszych, каб тут пакупацца і вымыць бяліну.

У трапікальным краі без вады — гэта бязъмерная цяжкасць і небасьпека; а тэмпэратура была да 46-ці градусаў у цянку.

Уцекачы з Кітаю ўсцяж прыбываюць. Катализкія школы тут перапоўненыя. У нашай школе (Св. Габрыеля), маём больш тысячи і было-б больш, каб пашырыць месца. Каб задаволіць людзей у такой патрэбе, нашыя сёстры наладзілі вячорныя курсы ад гадз. 7-ай да 9-ай. І наш Божы Вучыцель не пакідае нас без нагароды, бо ўжо ў кожнае важнейшае свята групы дзяўчатак прыходзяць да святога хросту. У апошняй групе было іх 32 рознага ўзросту. У навіцыяце маемо 11 навіцыянтак, 4 пастулянтки і 5 асьпрантак. Лік, прауда, ня высокі, але і за гэта дзякуем Богу, бо прызваныні тут даволі цяжкія.

Сястра Марыя А.

Макао, 27 лістапада 1963.

Бразылія.

Пякуся на бразылійскім сонцы: 44° С. у цянку, а лета толькі пачалося. Шмат часу ня йшоў дождж — ўсё пасохла. Не стае вады ў цэльым Rio, а ў нашых гарах вялікая бяда, бо карыстаємся толькі дажджавой вадой. Усяго таго шчасця, што ня трэба думачы аб вугалі, аб дровах і аб ўсіх вопратцах. Грэючца і выпякаюцца нашыя старыя косьцы. Словам, як у раі, толькі з ядой ўсё горш і горш! Хлеб абрыйдзеў зусім: нясмачны, некарысны і нястраўны, бо урадова дадаецца 20% кукурузы і 20% маніокі (горкая і расьце самасеем на горах). Апрача таго яшчэ пекары дамешваюць ад сябе нештаникай. Ведама, кантролі ніякай няма! Ужо з год як не хапае масла, сыру, а малако прывозяць у горад толькі на паказ, ды і то фальшиванае. Цукар зьяўляеца пакрысе, але яго багацей зараз выкупліваюць і тады зноў доўга ня бывае. Цэны растуць непамерна і скачаць часам на 100%. Чаму так? Пакуль Бразылія трымала манаполь кавы на цэлы сьвет, датуль была багатая. Цяпер $\frac{2}{3}$ часткі даюць на сусветныя рынкі канкурэнты з другіх краёў. Значыць, Бразылія пайшла ўніз.

Край патрабуе скорай реформы — аграрнай, банкавай, падатковай і інш. Але багачы гэтага не дапускаюць: іхныя ўсе банкі, фабрыкі і землі. Дэпутаты, як ня могуць падзяліцца, страляюць у сенате адны другіх. Дбаюць аб сабе, або урадоўцах і аб войску — іншыя людзі могуць галадаць. Забастоўкі яшчэ горш псуяць эканомію і з гэтага карыстаюць чёмныя сілы. Дэфіцит бюджету пакрываеца друкаваньнем грошаў. Нармальны курс

круцэйро быў 24 на 1 доллар, а цяпер дашло да 1200 за далляр.

Без помічы Злучаных Штатаў Падн. Амэрыкі Бразылія ні можа вытрымаць. Аднак Вашынгтон дae цяпер дапамогу толькі 3-4 губэрнатарам з 21-го, якія гэтай дапамогі не раскрадаюць. Пасол Злуч. Штатаў моцна пільнуе, каб пазычаныя сродкі не марнаваліся.

Бразылія — край каталіцкі, але ўрадам кіруюць масоны і някай справядлівасці. Багачы трываюць ўсё багацьце для сябе, капіталы высылаюць у замежныя банкі і самі падрыхтаваны ўцякаць, калі будзе пагроза рэвалюцыі.

*

У Бразылію я прыехаў хворым. Трэба быдо штосьці рабіць, але ня ведаў мовы (партугальскай) і ня меў лякарства. На шчасцце тады ўсё было вельмі танна, але я недаідаў, а часам і зусім галадаў. Спадзяваўся дапамогі ад родных, але тыя хварэлі нэрвова — «манія прасльеду» — і самі не даваліся лячыць. Спачатку працаўаў пры гаспадарцы (фазэздзе) і крыху плацілі, а пасля, як убачылі, што я інвалід, дык мусіў працаўаць дарма, абы жыць. Цяпер жыву ў нанятай старой фанзе: съезны з зямлі, хатка крытая старой чарэпай, без во-кан, а толькі дзюркі ў съценах. Напрацаўаўся я, пакуль крыху давёў сваю хібарку да парадку. Цяпер яна праста цудоўная! Як няма дажджу, дык і не цячэ. Тут самая бедната: інгры, мулаты, бразылійцы і... я! Мяне палохалі, што можа быць са мною дрэнна, але нічога: яны мяне не чапаюць і я іх таксама. І вуліцы няма — толькі съежка. Ваду зьбіраю ў спацыяльную яму з цэмэнту, — ведама, як ідзе дождж. Відаць мора, але дайсьці туды ногі мае ўжо слаба топаюць. Купляю што найтанейшае. Але жыву не адзін, бо са мною — Божанька. Сумна, што задалёка да касьцёлу.

Думаю, што Вам лепш было-б у Бразыліі, дзе сонца смаліць аж занадта, лепш як у Вашай туманнай Англіі.

Хай Бог съцеражэ вас!

Ваш Віктар Небядовіч

1. XII. 1963.

3 САВ. ПРЭСЫ:

ЧАСАПІС БЕЛАРУСЬ, № 12. 1963 г.

Нумар вонкава вельмі прыгожы: шмат малюнкаў, якія даюць цікавыя абраzekі з нашае краіны, вышыўкі, настольныя дарожкі і інш. Таксама і весткі для эміграцыі важныя, толькі-ж... мала праўдападобныя. Як ужо яны здаўна прызываюцца, там ўсіх хваліць: сав. ўрад — «ідэальны». ані ценю якой заганы! Працэнты растуць, жыцьцё — райскае, а каб дагнаць Амэрыку, збожжа трэба купляць у Аўстраліі і ў той самай Амэрыцы! —

І вось у гэтым нумары часапісу бачым ганебны наступ расейшчыны: на бачыне 6 «Доставка хозтоваров надом». У сярэдзіне, на галоўнай карце ілюстрацыяў, бачым Кінотэатр «Радзіма», а на самым будынку парасейску «Родзіна». Наагул, на здымках высьцерагаюцца даваць надпісы, бо праўда паказвала-б сама сябе, як «старышы брат» выяўляе сваю ўладу.

„Logos“ GmbH, Buchdruckerei u. Verlag, 8 München 19, Bothmerstr. 14